

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Bakalářská práce

Klub Za starou Prahu a okolnosti vedoucí
k jeho vzniku (1893-1900)

*The Society for Old Prague and Circumstances Leading to its
Creation (1893-1900)*

Autor: Tereza Svojsíková

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Jiří Pokorný, CSc.

Rok: 2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci *Klub Za starou Prahu a okolnosti vedoucí k jeho vzniku (1893-1900)* zpracovala samostatně výhradně s použitím uvedené literatury.

V Praze dne

Tereza Svojsíková

Ráda bych tímto poděkovala vedoucímu své bakalářské práce doc. Jiřímu Pokornému a paní doktorce Kateřině Bečkové, předsedkyni Klubu Za starou Prahu, za trpělivost, ochotu a vydatnou pomoc při jejím zpracování.

Obsah

1 ÚVOD	6
1.1 DŮVODY VZNIKU TÉTO PRÁCE A VOLBY DANÉHO TÉMATU	6
1.2 CHARAKTERISTIKA POUŽITÉ LITERATURY	7
2 A JAKO ASANACE ANEB POČÁTEK VŠEHO	9
2.1 PŘÍPAD JOSEFOV	9
2.2 PRVNÍ KROKY	11
2.3 PLÁNY NA ÚPRAVU JOSEFOVA	12
2.4 ASANACE KRÁLOVSKÉHO HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY	15
2.4.1 <i>Reakce na přijetí zákona</i>	17
3 POSTUP ASANAČNÍ AKCE I	18
4 PRVNÍ POŽADAVKY ŠETŘENÍ PAMÁTEK	22
5 KOMISE PRO SOUPIS STAVEBNÍCH, UMĚLECKÝCH A HISTORICKÝCH PAMÁTEK KRÁL. HLAV. MĚSTA PRAHY	22
5.1 STRUKTURA	23
5.2 VÝZNAM KOMISE	24
6 POSTUP ASANAČNÍ AKCE II	26
7 MRŠTÍKŮV „VELIKONOČNÍ MANIFEST“	26
8 UMĚLECKÁ KOMISE	29
8.1 ČINNOST	29
8.2 KONFLIKT S MĚSTSKOU RADOU	32
9 BESTIA TRIUMPHANS ANEB VILÉM MRŠTÍK PODRUHÉ	35
10 POSTUP ASANAČNÍ AKCE III	38
11 TŘETÍ MRŠTÍKOVO VYSTOUPENÍ: VÝZVA KE STUDENTSTVU V LUMÍRU 20. ŘÍJNA 1898.	40
12 SCHŮZE STUDENTSTVA V KAROLINU	41
12.1 PŘEDNÁŠKA KARLA CHYTLA O HISTORICKÉM VÝVOJI A RÁZU PRAHY	42
12.2 HODNOCENÍ SCHŮZE NA STRÁNKÁCH VOLNÝCH SMĚRŮ	42
13 SPOR O SEVERNÍ STRANU STAROMĚSTSKÉHO NÁMĚSTÍ	45
13.1 INICIATIVA ZEMSKÉHO VÝBORU	45
13.2 ODPOVĚĎ MĚSTSKÉ RADY	46
13.3 ŘEČ JUDR.A FRIČE –	47
13.4 ODPOVĚĎ OBRÁNCŮ STARÉ PRAHY NA STRÁNKÁCH VOLNÝCH SMĚRŮ	49
14 MANIFESTAČNÍ SCHŮZE NA ŽOFÍNĚ	51
14.1 VYSTOUPENÍ BOHUMILA ŠTĚRBY	51
14.2 VYSTOUPENÍ LUBOŠE JEŘÁBKÁ	53
14.3 VYSTOUPENÍ VILÉMA MRŠTÍKA	55
15 KLUB ZA STAROU PRAHU	58
15.1 ČINNOST	61
15.1.1 <i>Publikace</i>	61
15.1.2 <i>Výstavy</i>	61
15.1.3 <i>Společenské akce</i>	61
15.2 SÍDLO	62
15.3 PREZENTACE VEŘEJNOSTI	63
15.3.1 <i>Od spolupráce na vydávání časopisu k vlastnímu periodiku</i>	63
15.3.2 <i>Služby veřejnosti</i>	64
15.4 GENERACE ARCHITEKTŮ MEZI ČLENY KLUBU	64
15.5 KLUB ZA STAROU PRAHU DNES	65

16 EXKURZ DO PAMÁTKOVÉ PÉČE, OCHRANA PAMÁTEK A NÁZORY ÚČASTNÍKŮ BOJE ZA STAROU PRAHU	67
17 ZÁVĚR	72
18 PŘEHLED POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	74
19 ANOTACE	78
20 KLÍČOVÁ SLOVA	78
21 ANNOTATION	79
22 KEY WORDS.....	79
23 PŘÍLOHY.....	80

1 Úvod

1.1 Důvody vzniku této práce a volby daného tématu

Úvodem většiny prací jejich autoři vysvětlují volbu tématu svého textu. I já neopustím tuto tradici. Pro přiblížení pohnutek, které mě přivedly ke zkoumání této tematiky, bych si dovolila využít drobné parafráze – Za vším hledej knihu. A v tomto případě nikoliv jen jednu. Inspirací pro mou volbu byl celý soubor knih o již nenávratně ztracených stavebních památkách Zmizelá Praha. Prvních pět svazků vycházelo po druhé světové válce a jejími autory byli významní představitelé Klubu Za starou Prahu. S odstupem více jak půl století se však bohužel nashromáždilo mnoho dalšího materiálu, a tak světlo světa spatřily i tři knihy Dodatků. Jejich autorkou je současná předsedkyně Klubu Za starou Prahu, PhDr. Kateřina Bečková.

A právě tomuto sdružení jsou věnovány následující stránky. Mým cílem bylo přiblížit zejména prehistorii Klubu, tedy okolnosti, jež vedly k jeho vzniku, a rovněž první léta jeho činnosti jakožto samostatné instituce. „*Klub Za starou Prahu je nepolitickým občanským sdružením, které se od svého vzniku v roce 1900 věnuje nepřetržitě ochraně památek v Praze.*“¹

Klub v letošním roce oslavil 110. výročí své existence. Otázkou zůstává, zda je na místě dodat bohudík či bohužel. Důvodem k oslavám by neměl podle mého názoru být fakt, že je stále dost případů, kterými se Klub musí zabývat. Na druhou stranu ovšem, bohudík, že v tomto (velmi často) marném boji, zůstávají i nadále dva protivníci.

Mou snahou bylo, jak jsem naznačila výše, přiblížit v první řadě ovzduší, v jakém se formovala idea ochrany staré pražské zástavby. Dotkla jsem se přitom mnohých aspektů, jež tvořily pozadí těchto událostí: legislativní opatření, jež umožnila provádění asanace a uvedla do pohybu demoliční čety, rozhodnutí vedení města a následné akce obránců starobylého rázu Prahy. Pro podrobnější zpracování jsem si vybrala několik akcí, které byly podle mého názoru hodny povšimnutí. Zvolila jsem je jako mezníky, jež vedly ke vzniku hnutí, a které podnikli ti, jimž záleželo na uchování stavebního dědictví minulých generací. S využitím textů, jež byly sepsány právě příznivci hnutí, rovněž s využitím tehdejšího denního tisku.

¹ *Klub Za starou Prahu* [online]. [cit. 2010-06-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.zastarouprahu.cz/>>.

Pevným datem, kterým jsem ohraničila začátek předkládané práce, je rok 1893. V tomto roce byl vydán tzv. asanační zákon, na jehož základě přistoupila pražská městská rada k provedení asanace (ozdravení). Jeho schválení a vydání je pouze výsledkem několik let trvajících snah o zlepšení stavu v páté pražské čtvrti, bývalém židovském ghettu, Josefově.

Téma asanace a jejího průběhu nebylo možno zcela vypustit. Přestože se práce zaměřuje až na pozdější události, tento zásadní urbanistický počin nakonec získal pro sebe v textu velký prostor. Nebylo však záměrem podat komplexní popis asanačního podniku, a proto zůstávají mnohé aspekty pouze naznačeny, avšak nedořešeny.

Jedna kapitola je věnována základní charakteristice Klubu Za starou Prahu a prvním rokům jeho činnosti.

1.2 Charakteristika použité literatury

Literatura k danému tématu je velmi obsáhlá. Svůj podíl na velkém množství příspěvků a textů má i rozsah práce. Časové období se na první pohled nezdálo příliš dlouhé, ale vliv na narůstající počet literatury měla velká provázanost jednotlivých případů, kdy už ovšem do hry vstupovaly i, z mého pohledu, okrajové záležitosti, celkový obraz sice velmi dobře dokreslující, leč pro téma práce a její zaměření nepříliš podstatné.

Ve snaze redukovat velké množství literatury jsem vymezila celé období jednotlivými mezníky vedoucími k vytvoření Klubu Za starou Prahu a pokud možno se držela výhradně těch záležitostí, týkajících se nemovitého kulturního dědictví a zájmu o jeho zachování ve společnosti. Stranou tak zůstala problematika politiky městské samosprávy i „velké“ politiky, určující a ovlivňující své dílčí články.

Výchozími zdroji byly texty sepsané zainteresovanými účastníky celého boje za Starou Prahu. V drtivé většině se jedná o autory, jež stáli na straně obrany. Výjimkou je řeč jednoho z protivníků, zástupce městské pojišťovny, která si pro své nové sídlo vybrala nejméně vhodné místo – Staroměstské náměstí. V jedné z kapitol je tak možno výjimečně slyšet názor obou stran.

Texty jsou velmi často sepsány přednáškami pořádanými u příležitosti různých manifestací nebo schůzí. Nevyznívají příliš útočným dojmem, s výjimkou

textů Viléma Mrštíka. Jeho vyjadřování je velmi ostré, razantní, tne vždy do živého a v neposlední řadě je také vtipné. I proto jsem se zejména u něj snažila zachovat původní formu jeho vyjadřování v doslovných citacích. O této druhé Mrštíkově literární stránce jsem předtím neměla tušení, takže jeho texty byly pro mne velmi milým překvapením.

Jediný text z řad protivníků, Řeč JUDr. Vojtěcha Friče, který je v závorkách doplněn reakcemi jeho posluchačstva patří ze seznamu použitých původních textů k těm nejostřeji formulovaným.

Zdrojem postojů a jednání městské rady se stal Věstník obecní královského hlavního města Prahy vydávaný každoročně od roku 1894. Věstník vycházel periodicky v průměru dvakrát do měsíce. Obsahoval záznamy ze schůzí městské rady, její důležitá usnesení, seznam členů městské samosprávy, vyhlášky, statistické tabulky či finanční výkazy.

Není možné opomenout ani bohatý seznam titulů periodik. Nejvyužívanějšími se při přípravě textu staly Národní listy a rovněž Volné směry, umělecký časopis vydávaný Spolkem umělců Mánes. Obě periodika věnovala velkou pozornost dění v Praze, pro popis událostí prvních let vymezeného časového období byly využity pouze Národní listy, jelikož časopis Volné směry začal vycházet až od roku 1897.

Mezi dalšími pak nutno uvést časopisy Lumír, Zlatá Praha, Český časopis historický nebo Dějiny a současnost, které ale sloužily pouze k doplnění či zpřesnění popisované problematiky.

2 A jako Asanace aneb Počátek všeho²

Pro vysvětlení pojmu, se kterým se budeme na příštích stranách často potkávat, se nejdříve podívejme do Slovníku památkové péče: „*asanace (z lat.), stavební zásah směřující k odstranění zdravotních závad budovy, celých komplexů stavebních objektů v městských částech nebo celých sídelních jednotek. [...] V přeneseném smyslu se pak a-í nazývá oproštění stavební památky od nevhodných doplňků i bez výslovného zdravotnického zřetele.*“³

2.1 Případ Josefov

Asanace, neboli ozdravení, prováděné na podkladě tzv. asanačního zákona z 11. února 1893 se v dějinách pražského urbanismu týkalo V. pražské čtvrti, bývalého židovského ghetta, Josefova, a přilehlých částí Starého Města pražského. O radikální přestavbě uvažovala městská obec již od připojení Židovského Města k Praze⁴ (1850), které přibylo k dosavadním čtyřem městům pražským jako pátá, nejmenší pražská čtvrť. Židům bylo od té doby dovoleno opustit Josefov a usidlovat se v jiných městských čtvrtích a od tohoto okamžiku dochází k rychlé výměně obyvatel. Celá oblast se postupem času stává chudinskou čtvrtí, obývanou jak chudinou křesťanskou, tak židovskou. Předchozí majitelé prodávali své majetky a jejich vlastnictví se pak rozpadalo na menší a menší díly. S postupem času docházelo k tomu, že vlastnická práva k jednomu objektu mohlo mít společně i několik desítek lidí.⁵ To pak ovšem komplikovalo, či spíše naprosto znemožňovalo jakoukoliv opravu a údržbu. Někteří z původních majitelů si ale své nemovitosti ponechali a výnosy z pronájmu se snažili pokrýt náklady na nové bydlení ve výstavnějších čtvrtích. Aby byli chudí nájemníci schopni nájem zaplatit, museli u sebe ubytovávat podnájemníky nebo nocležníky. To s sebou však přinášelo další problém, přelidnění celé čtvrti.

² Pokud není uvedeno jinak, informace převzaty z BEČKOVÁ, K. Asanace - zatracovaný i obdivovaný projekt obce Pražské. In HRŮZA, J., et al. Pražská asanace, s. 36 - 41

³ Cit. dle BLAŽÍČEK, O. J., et al.: Slovník památkové péče. s. 21

⁴ Již před jeho připojením se objevily návrhy na jeho zbourání, poprvé tomu tak bylo roku 1856. Celá čtvrť a přilehlé ulice Prahy I a II nevyhovovaly po stránce zdravotní a sociální. (VOLAVKOVÁ, H. Židovské město pražské. Praha : Sportovní a turistické nakladatelství, 1959, s. 34)

⁵ Specifikem pražského ghetta bylo reálné dělení majetku, kdy vlastníkem jedné nemovitosti mohlo být i několik desítek osob, každá vlastnila nějakou část. V takovém nepřehledném systému vlastnických práv proto nemohl být uplatněn zákon o nedělitelnosti domovního majetku a muselo být překročeno k expropriačnímu zákonu z roku 1891. (VOLAVKOVÁ, H. Židovské město pražské. 1959, s. 34 a 36)

Zdejší poměry navíc zhoršovala nedostatečná hygiena a poloha celé čtvrti, jež ležela v zátopové oblasti Vltavy. Každoroční záplavy udržovaly josefovské domy v neustálé vlhkosti a prudká voda vyplavovala špínu ze stok. Tím se ze čtvrti stávalo ohnisko potenciální epidemie.

Výše zmíněné okolnosti přiměly městskou radu podniknout kroky k nápravě stávajících poměrů.⁶ A jak uvádí Hana Volavková ve třetím svazku souboru *Zmizelá Praha*, popisující právě Židovské město, byly velmi radikální: „*Praha přistoupila k pokusu o ozdravení jedna z prvních a s radikálností, kterou bychom si dnes netroufli očekávat.*“⁷

Plány asanace nově rozvrhly uliční síť. Bylo nutno také zvýšit úroveň celé čtvrti kvůli záplavám, zbudovat kanalizační a komunikační síť, zajistit zásobování pitnou vodou a v neposlední řadě nahradit starou zástavbu za novou.⁸

Mimo jiné byl Josefov v historickém středu Prahy, v samém sousedství Starého Města a kromě těchto důvodů, reprezentativních, hrála svou důležitost i stavební aktivita. Během druhé poloviny 19. století docházelo k rychlé stavební činnosti na pražských předměstích, avšak v samotném historickém centru Prahy se nedělo téměř nic. Asanace měla být tedy prostředkem, jak rozdmýchat stavební činnost i v centru města. Právě podpora stagnujícího stavebního ruchu byla jedním z argumentů pro vymožení asanačního zákona. Pražská radnice doufala, že se do stavební činnosti následně zapojí soukromí stavitelé, ale celá akce nakonec neprobíhala tak hladce, jak bylo předpokládáno. A to i přesto, že byly osloveny i instituce v zahraničí.

Stavební spekulace ale nebyla důvodem pro započetí asanačního podniku. Byla naopak důležitým a očekávaným pokračováním započaté akce. Hlavním motivem pro řešení situace v Josefově byly, jak už řečeno, důvody zdravotní a snaha přiblížit se vzkvétajícím evropským metropolím jak v architektuře tak v životní úrovni a stylu. Inspirací se staly jejich rozsáhlé přestavby, zejména moderní pařížské či vídeňské široké bulváry.⁹

⁶ BĚLINA, P., et al. *Dějiny Prahy II.* s. 124, 125

⁷ Cit. dle VOLAVKOVÁ, H. *Zmizelá Praha : Židovské město pražské.* sv. III., 2002, s. 69

⁸ VOLAVKOVÁ, H. *Židovské město pražské.* 1959, s. 38

⁹ BEČKOVÁ, K. *Asanace - zatracovaný i obdivovaný projekt obce Pražské.* In HRŮZA, J., et al. *Pražská asanace.*, s. 36

2.2 První kroky

Stavební nečinnost v sedmdesátých letech přiměla pražskou obec ke snahám o její podpoření, a to získáním osvobození od činžovní daně pro stavby, stejně tak jako přestavby nových domů na dobu delší než dvanáct let, kterou garantoval platný stavební zákon.

Rada královského hlavního města Prahy uvádí ve své žádosti k Presidiu c.k. místodržitelství v Praze několik statistických údajů, jež mají ukázat na situaci v centru Prahy. Kromě toho, že díky nižší činžovní dani je stavební činnost na předměstích rozsáhlejší, zmiňuje se zpráva i o tom, že mnoho domů na staroměstských a josefovských březích leží v zátopovém obvodu. Tyto oblasti jsou obývány hlavně chudinou a hygienické podmínky jsou zde naprosto nevyhovující. Financování takových náročných akcí však nemůže obec provádět sama a je nezbytné zapojit soukromé podnikatele. Ty je však nutno ke spolupráci povzbudit výhodnými podmínkami. Proto městská rada na základě usnesení sboru obecních starších z 20. září 1882 žádá o osvobození od činžovní daně na 30 let pro novostavby a na 25 let pro přestavby.

K žádosti, jež stále čekala na své vyřízení, byly připojeny další podněty tentokrát na návrh městské zdravotní rady. Na základě konkrétních údajů o zdravotních poměrech v Josefově a v dolní části Starého Města byla oblast vyhodnocena jako zdroj epidemií, místo nevhodné k bydlení kvůli přelidnění, závadné pitné vodě. Závěr byl jednoznačný – na státní účet srovnat Josefov se zemí a na tom místě vystavět novou obytnou čtvrť, jež by splňovala základní hygienické nároky. Otázkou však stále zůstávalo, kdo bude náročnou akci financovat. Obecní zastupitelstvo vyslovalo myšlenku, že se akce může ujmout soukromá spekulace, proto bylo ovšem nutné, aby jí byly poskytnuty výhodné podmínky.

Na základě tohoto návrhu pak 6. března 1886 podává pražská městská rada petici císaři, jež navazuje na předchozí žádost z roku 1883. Téměř na konci roku, v prosinci 1886, je žádost předána ministerstvu financí, které vyslovalo ochotu c.k. vlády zajistit pro stavby, jež budou zbudovány za účelem nápravy zdravotních poměrů v Praze, osvobození od činžovní daně na 20 let s podmínkou, že zmíněné stavby budou do deseti let schopné užívání. Současně musí být vydán zemský zákon, jenž zajistí osvobození staveb i od přírážek zemských a obecních.

Nezbytnou součástí celé akce bylo vytyčení obvodu, jehož se měla asanační akce dotýkat. Jeho stanovením se zabýval starosta spolu se svými nejbližšími spolupracovníky krátce po odsouhlasení žádosti.

První návrh asanačního obvodu zahrnoval i Podskalí, ale proti tomuto návrhu hovořil fakt, že právě Podskalí by nejvíce lákalo stavebníky kvůli snadnějším podmínkám při nabývání stavebních míst a kromě jiného by prosazení tak rozsáhlého území mohlo budit nedůvěru vlády, že se již nejedná o zlepšení zdravotních poměrů, ale o regulaci na státní náklady.

Konečné hranice asanačního obvodu byly tudíž upraveny a posléze zahrnovaly již jen Josefov, zátopovou oblast Starého Města, jež přiléhala k Josefovu, a Vojtěšskou čtvrť na Novém Městě. Ke zmenšení rozsahu obvodu vedla pražskou obec i zpráva, jež varovala, že při tak náročných požadavcích by nemuselo být Praze vyhověno, a to v případě, že by se stejným požadavkem přišla i jiná česká města.

Po vytyčení asanačního obvodu bylo na pořadí zpracování přesného seznamu domů nacházejících se v obvodu a jejich zakreslení do plánů. Mezitím byla 1. října 1886 vyhlášena veřejná soutěž na regulační plán asanační oblasti s termínem 15. ledna příštího roku.

2.3 Plány na úpravu Josefova

Do soutěže bylo přihlášeno pět návrhů a hodnocení komise¹⁰ bylo zveřejněno 22. února 1887. První cenu obdržel návrh s názvem Finis Ghetto¹¹ vypracovaný

¹⁰ Porota byla zvolena na zasedání městské rady 14. ledna 1887. Jejím předsedou se stal pan Kandrt, ostatními členy pak byli stavitel Karel Vlček, prof. Pacold a architekti Wiehl a Tereba. (Národní listy, 15.1.1887, roč. 27, č. 14, s. 2)

¹¹ „*Ulice hlavní dle návrhu pana Hurtiga a spol. projektovány jsou v šířce 18 – 20 metrů, ulice vedlejší v šířce 12 – 16 metrů, tak že mezi jimi do čtvrti asanační stále prouditi bude vzduch svěží a zdravý. [...] Velmi šťastně rozřešena též úprava nábřeží Rudolfova se širokou okružní třídou souběžně s nábřežím. Okružní třída určena pro komunikaci, nábřeží naproti tomu mělo by ráz čistě reprezentační. Z nábřeží toho navrhují projektanti široký kamenný most, jenž spojoval byl prostranství před Rudolfinem s příští silnicí pod Letnou.*“ (Cit. dle Zlatá Praha. 22.4. 1887, s. 350)

Návrh podle výroku poroty nejlépe splňoval požadovaná kritéria: „*V první řadě mají mít vliv na regulování měst vůbec a zvláště jejích starších částí zdravotní ohledy, jež jsou podmíněny šířkou a směrem ulic, kteréž mají se řídit pokud možná dle panujících větrů a slunečních stran, dále číselné rozvrhy náměstí a parků, provedení dle možnosti správné, soustavné kanalizace s odstraněním spodních vod nejméně po hloubku domovních sklepů, potom hlavně vhodný poměr zastavení plochy k ploše nezastavené, prospěšnou formou a velikostí staveníšť. K ohledům zdravotním druží se také ohledy estetické a komunikační. Co se týká komunikačních ohledů je velice prospěšno, aby po provedení splavnění Vltavy až do Prahy se všech stran přirozený přístav na Františku stal se přístupným dopravě a vozbě, aby jiné průmyslem vynikající části města mohly se dosáhnouti nejkratší cestou, všechny části Prahy, aby byly mezi sebou v organickém spojení, aby však při tom*

městským geometrem Alfrédem Hurtigem, architektem Matějem Struncem a městským inženýrem Janem Hejdou. Druhou cenu získal inženýr Jan Kaftan a třetí místo obsadil plán městského inženýra Lišky a jeho kolegy, inženýra zemědělské rady Karla Vosyky. Jelikož ani jeden z návrhů plně nevyhovoval zadání, bylo rozhodnuto, že se z vítězných prací sestaví kompilace.¹²

Vítězný návrh Hurtigův byl velmi pochvalně hodnocen v recenzi v Národních listech.¹³ Ačkoliv autor připouští, že ne se vším, co pan Hurtig předložil, souhlasí, přesto uznává, že se jeho plán nejvíce přiblížil vysněnému ideálu. V nejdůležitějším ohledu, zdravotním, se vyznamenal především razantním rozšířením ulic, které zajistí přísun čerstvého vzduchu, a jejich šířkou bude rovněž vyhověno potřebám komunikačním. Bude to rozdíl oproti stávajícímu stavu, jenž zachovává středověký ráz čtvrti a klikaté úzké uličky, „*jimiž nelze projeti pohodlně vozem a jež jsou pravým paskvilem na geometrickou pravdu, že nejkratší vzdálenost mezi dvěma body je přímka.*“¹⁴ Ovšem i v otázce komunikační sítě by podle názoru recenzenta nebylo nemožné přitvrdit. Středem celé oblasti bylo určeno Staroměstské náměstí, z něhož vycházely hlavní komunikační tepny – rozšířená ulice Kaprova, Majzlova, Dlouhá třída a Platněřská ulice. Hlavní přednost projektu spatřuje redaktor v téměř přímém spojení Staroměstského náměstí a mostu Františka Josefa. Pro spojení Starého Města s Městem Novým je zamýšleno rozšíření Můstku a ulice Sirkové (dnešní Melantrichovy).

Neméně důležitou podmínkou bylo také zachování stavitelských a historických památek „*skutečné ceny, při čemž ovšem nesdílíme náhled, že každý starý omšřený kámen, každá zvětralá cihla již proto musila býti zachována, že je stará.*“¹⁵ A v neposlední řadě bylo dbáno i na to, aby byla celá akce finančně realizovatelná.

Co ale autorovi recenze chybí nejen ve vítězném plánu, ale i v návrzích ostatních soutěžících, je prodloužení Václavského náměstí až k nábřeží. Provedení tak rozsáhlé akce by bylo finančně velmi náročné, proto není tento projekt myšlen jako něco, co by se dalo uskutečnit rychle. Autor se však domnívá, že nemožné to není. Vzorem této přestavby je mu radiální třída pešťská (třída Andrásyho), „*jež*

proto přece se nepošinul starý, historický střed města ze Staroměstského náměstí.“ (Cit. dle Národní listy, 23.2.1887, roč. 27, č. 53, s. 2)

¹² Národní listy, 23.2.1887, roč. 27, č. 53, s. 2

¹³ Staré město pražské a čtvrť josefovská. Národní listy, 6.3.1887, roč. 27, č. 64, s. 5

¹⁴ Cit. dle Národní listy, 6.3.1887, roč. 27, č. 64, s. 5

¹⁵ Cit. dle Národní listy, 6.3.1887, roč. 27, č. 64, s. 5

pravým je klenotem Pešti a kterouž právem čítati lze k nejkrásnějším ulicím na světě.“¹⁶

Hurtig a jeho spolupracovníci byli svými záměry velmi radikální. Na základě plánu otisknutého v časopisu Zlatá Praha, je vidět, že zachována měla být jen malá část původní zástavby. Ušetřeny by zůstaly pouze Staroměstská radnice, Týnský chrám (ale „*zbavený hnusných přístavků, jež přilepeny na mistrovské dílo české štíhlé gotiky...*“¹⁷), Klementinum, Karolinum, nově postavené Rudolfinum, a nové školy na Uhelném trhu, Rejdišti, Jánském náměstí a v Masné ulici a také většina církevních staveb.¹⁸

Rovněž návrh Ing. Kaftana¹⁹ odstraňoval staré budovy ve velkém. Tato koncepce počítala též s vybudováním obchodního přístavu na nábřeží, jež by bylo přímo propojeno se středem města. Z toho důvodu měly být rozšířeny ulice směřující ke Staroměstskému náměstí, a to i ty, které nespádaly do asanačního obvodu. Plán též počítal se zbořením mnoha církevních památek, např. Anežský dvůr měl ustoupit široké třídě, jež by propojovala nábřeží s Haštalským náměstím a Dlouhou třídou. Právě úvahy o zbourání Anežského kláštera byly impulsem pro vznik jedné z prvních iniciativ na ochranu památek – Jednoty pro obnovu kláštera blahoslavené Anežky.²⁰

Radikální řešení staroměstské zástavby ale nebylo naštěstí možné uskutečnit v plném rozsahu, neboť městská rada by asi jen těžko takto nákladnou a rozsáhlou akci obhajovala jako původně schválenou akci, tedy asanaci ve smyslu ozdravení.

¹⁶ Cit. dle Národní listy, 6.3.1887, roč. 27, č. 64, s. 5

¹⁷ Cit. dle Zlatá Praha. 22.4. 1887, s. 350

¹⁸ BEČKOVÁ, K. Asanace - zatracovaný i obdivovaný projekt obce Pražské : In HRŮZA, J., et al. Pražská asanace , s. 38

¹⁹ Jeho záměry mohlo obecnstvo vyslechnout na živo v přednášce, pořádané Staroměstským občanským klubem. Josefovskou asanaci obhajoval neuspokojivými zdravotními poměry v této čtvrti a velmi poučně vysvětloval různé druhy regulačních plánů, o nichž se často s plánovanou asanací hovořilo. Typickým rysem československých měst je, jak uvedl, náměstí, jenž společně s radnicí tvoří středisko. Právě toto specifikum by mělo být podle jeho názoru ještě umocněno zamýšleným splavněním Vltavy. Josefovské nábřeží je podle jeho mínění velmi výhodné svou přirozenou polohou k vytvoření přístavu a překladiště. Od toho si slibuje velký rozvoj obchodního ruchu, ovšem za předpokladu, že bude vytvořena dostatečná komunikační síť mezi vltavským břehem a městem. V souvislosti s komunikační sítí přichází řeč i na žádoucí úpravu ulic a s tím samozřejmě souvisí i otázka zachování staveb. Mezi těmi, které budou muset ustoupit novým uličním čarám, jmenuje kostel sv. Salvatora a P. Marie v Karlově ulici. Na druhé straně mají být zachovány kupř. kostel sv. Ducha, kostel sv. Františka v Anežském klášteře, Stará synagoga, židovský hřbitov, Kaple sv. Kříže, kostel sv. Haštala.

Celá regulace Josefova a Starého města má být rovněž s ohledem na finanční a stavební aspekty provedena postupně po jednotlivých skupinách. (Národní listy, 17.2.1887, roč. 27, č. 47, s. 5)

²⁰ HYZLER, J. Společenské iniciativy ochrany památek v 19. století jako předpoklad vzniku Klubu Za starou Prahu. In BEČKOVÁ, K., et al. Sto let Klubu Za starou Prahu 1900-2000, s. 26

Plány byly po soutěži 14 dnů vystaveny na Staroměstské radnici k nahlédnutí pro zájemce. V reakci na ně vystoupil se svým článkem Jan Neruda i Renata Tyršová²¹, jejichž varování ale v této době nikdo nevyslyšel.

2.4 Asanace královského hlavního města Prahy

„Provedením asanace král. hlav. města Prahy, ku kteréž učiněny všechny zákonodárné přípravy, zmizí ze samého středu královské naší Prahy uzounké, těsné a nezdravé pletivo uliček, k nimž poutá se sice mnoho starých, vzrušujících a pohnutlivých historických vzpomínek, jež ale pro rostoucí neustále se rozvíjející a moderně pokračující královské hlavní město země české byly nepěknou skvrnou a místem, jež ve dvou případech mohlo se státi pro Caput regni osudným. Byly to hlavně dva přízraky, které při neblahé své návštěvě by zde byly našly své vydatné prameniště a mohutnou podporu ku svému rozšíření...přízrak epidemie a hrozící nebezpečí požáru.“²²

Přijetí asanačních zákonů byla velmi zdlouhavá procedura. Asanační regulační plán byl v únoru 1888 předložen ke schválení městské radě a teprve v listopadu 1889 byl schválen Zemským výborem.

V březnu 1890 žádala městská rada c.k. ministerstvo spravedlnosti o vydání vyvlastňovacích ustanovení. Žádost byla však hned v květnu 1890 zamítnuta, a městská rada proto pověřila novým zpracováním návrhu zákona expropriačního pro účely pražské asanace jednoho z obecních starších JUDr. Šalamouna Freunda. Nová osnova zákona připravená s použitím tehdy platného zákona expropriačního

²¹ Její článek „K regulaci Starého města a Josefova“ reagoval na výstavu soutěžních regulačních plánů, jež byly vystaveny na staroměstské radnici: „*pod praporem pokroku a za svůdnými hesly moderními chystal se tu útok na starobylou tvářnost naší krásné, historické Prahy.*“ Příspěvek nebyl kritikou, spíše zamyšlením nad plánovanými změnami v centru města a také upozorněním a varováním před nimi. Upozorňuje, že Praha má význačný charakter a ráz, a tedy „*upravení a regulace originálního, staletého města, jakým jest Praha, není úkolem, který pomocí pravítka a kružidla na základě měřítka odjinud přeneseného se vyřídití dá.*“ A je důležité, aby „*při nutné snad již regulaci starších částí města při šíření jeho a podporování podmínek životního rozvoje jeho musíme napořád mít na zřeteli zvláštního jeho ducha, specifický ráz, kterýž povaha národa, historie a také klima a poloha mu vtisknuly.*“ Místem, které má být dle jejího názoru naprosto netknuto, je Staroměstské náměstí. Nic ovšem nenamítá proti odstranění Grönnova domu. Úsilí bránit stavební památky by podle jejího mínění nemělo vycházet jen z estetických důvodů, ale též z lásky ke slavné minulosti národa. Každá taková stavba je svědkem naší minulosti, dědictvím po předcích, a je tudíž nutné jejich zachování, „*aby nám vštěpovaly napořád výmluvněji a přesvědčivěji lásku k slavným skutkům otců, činorodé nadšení a víru v budoucnost národa, šťastnou a velikou.*“ (Národní listy, 25.3.1887, roč. 27, č. 83, s. 9)

²² Cit. dle Asanace král. hlavního města Prahy : (text zákona v příčině osvobození nových staveb a přestaveb od činžovní daně domovní a zákona o vyvlastnění za účelem regulace v asanačním obvodu), s. 1

k účelům železničním z roku 1878, byla schválena městskými orgány v lednu 1891. Po více než roce získala městská rada od místodržitelství souhlasné stanovisko a osnovy obou asanačních zákonů byly předloženy k jednání říšské radě koncem roku 1892. Přijaty byly 11. února 1893 s nepatrnými změnami a v platnost vešly 7. dubna 1893.

„Po delším jednání za účelem vydání expropriačního zákona pro asanační obvod v Praze, [...], vydány a prohlášeny byly dne 21. února 1893 následující říšské a 7. března 1893 následující zemské zákony, jež týkají se asanace některých částí města Prahy a sice:

1. říšský zákon ze dne 11. února 1893 č. 22 ř. z., jímž uděleno bylo obci Pražské na dobu 10 let vyvlastňovací právo v celém obsahu § 365. ob. obč. zákona ohledně oněch nemovitostí v asanačním obvodu Pražském ležících, které po vyzvání dle § 5. tohoto zákona učiněném nebudou ve lhůtě dle téhož § 5. nejméně na dobu dvou let stanovené uvedeny v souhlas s upravovacím návrhem, a jímž v § 1. bylo zároveň vysloveno, že může obec Pražská právo své, žádati za vyvlastnění, buď pro celý upravovací podnik, anebo pro jednotlivé části jeho za souhlasu veleslavného c. k. místodržitelství postoupiti osobě jiné;

2. říšský zákon ze dne 11. února 1893 č. 23. ř.z., jímž pro nové stavby a přestavby v obvodu asanačním v Praze ve lhůtě 10 let provedené povoleno osvobození od daně činžovní na dobu 20 let;

3. zemský zákon ze dne 11. února 1893 č. 23 z. z. a ze dne 11. února 1893 čís. 27 z. z. jimiž pro nové stavby a přestavby v Pražském obvodu asanačním dle uvedeného říšského zákona ze dne 11. února 1893 č. 23 ř. z. osvobozené od daně činžovní povoleno bylo osvobození od daně zemské a od obecních přirážek k činžovní dani taktéž na dobu 20 let.

[...]

Svrchu uvedené zákony říšské nabyly účinnosti dnem 7. dubna 1893, od kteréhož dne tudíž sluší počítati dobu 10 let pro působnost týchž zákonů stanovenou.“²³

²³ Cit. dle Věstník obecní..., 1894, s. 4

2.4.1 Reakce na přijetí zákona

Přijetí asanačních zákonů byla věnována velká pozornost nejen ze strany denního tisku, ale byly též pořádány nejrůznější přednáškové akce²⁴ a svým článkem se k problematice vyjádřil také Karel Chytil.²⁵ Rovněž ing. Otakar Materna přispěl k diskuzi svou přednáškou, kterou svolal do malého sálu Měšťanské besedy Spolek inženýrů a architektů v království českém.²⁶

Zájem denního tisku přibližme alespoň ve stručnosti na základě vydání Národních listů z 22. února 1893. Deník věnoval zprávě o přijetí asanačních zákonů místo na titulní straně v obsáhlém článku nazvaném „Před velkým úkolem.“ *„Přátelům moderního rozvoje naší veleobce, královské Prahy, přináší úřední list vzácnou zprávu: zákony v příčině regulování asanačního obvodu došly nejvyššího schválení a uveřejněny současně v říšském zákoníku ze dne 21. února 1893 pod čís. 22 a 23. Oběma zákony ve spojení se zákonem zemským ve příčině osvobození od zemských, obecních a školních přírážek dovršeno zákonodárné dílo, jež od desetiletí bylo připravováno.“* Příspěvek seznamuje čtenáře se zněním zákona a plánovaným postupem asanační akce a vyjmenovává přesně území asanačního obvodu. *„Jak patrno, bude praktické provádění regulace obvodu asanačního dosti složitým, a třeba pozbude Praha podnikem tím mnoho ze své starožitné rázovitosti,*

²⁴ K takovým patřilo i vystoupení pánů Jindřicha Záhoře, městského fyzika, inženýra a poslance Jana Kaftana, dr. Podlipného a prof. Blažka na shromáždění svolané staroměstským občanským klubem. Otázka asanační zde měla být probrána ze stanoviska zdravotnického, technického, právního a finančního. (Národní listy, 8.4.1893, roč. 33, č. 97, s. 2)

²⁵ Oním příspěvkem byl jeho fejeton „Před proměnou staré Prahy“ publikovaný v Národních listech. Nabádá v něm k tomu, aby ještě před započítím celé monstrózní akce bylo vzpomenu na stavební památky dob minulých. Přestavba, jež změní tvář města je nezadržitelná a ke škodě všech přijde Praha o mnoho významných staveb. Proto se snaží najít způsob, jakým bude provádění regulačních prací co nejméně bolestné. A za tím účelem navrhuje, aby byly pamětihodnosti zachovány alespoň v dokumentaci, výkresech a plánech, jejichž pořízení by dostala na starosti určená komise a výsledný materiál by byl uložen v muzeu. Důležitými pro něj ovšem nejsou pouze celé stavby, ale svůj význam mají i detaily, jejichž uchování vidí v jejich adaptaci do celku novostaveb. Konec svého fejetonu završuje konstatováním, že o umělecké stránce asanačního projektu se během diskuzí prakticky nikdo nezmiňuje: *„zamlčeti nelze, že dosud slyšeli jsme v jednání o velkém projektu, jež přetvoří Prahu, jen o stanovisku finančním, technickém, hygienickém, ale o momentu uměleckém, jež bude mítí mocný vliv na mysl i ethický život příštích generací, zaschli jsme velmi málo, ve veřejnosti takřka nic.“* A na základě toho soudí, že nejdůležitější věcí je, aby *„veřejnost široká byla proniknuta přesvědčením, že žádoucí také odevzdati příštím pokolením alespoň část odkazu zděděného po předcích.“* (Cit. dle CHYTIL, K.: Před proměnou staré Prahy. Národní listy, 18.3.1893, roč. 33, č. 77, s. 1)

²⁶ Mezi účastníky byli rovněž zástupci městské rady pražské. Schůze vyjadřovala ideu, *„aby veřejnými přednáškami ve spolcích občanských otázka brzkého provedení assanace byla na veřejný přetřes uvedena.“* Pan Materna probral zejména finanční stránku věci za použití velmi podrobných statistických údajů. (Cit. dle O provedení assanace v Praze. Národní listy, 22.4.1893, roč. 33, č. 111, s. 3)

kyne za to blížkým potomkům naděje, že naleznou na březích vltavských novou, krásnou, všem moderním požadavkům vyhovující, elegantní čtvrť!“²⁷

3 Postup asanační akce I²⁸

Na návrh asanační komise byla zřízena asanační kancelář, jež započala svou činnost 16. března 1893. Jejím úkolem bylo zahájit přípravné práce jednak pro vydání plánu asanačního obvodu s čísly popisnými, označením parcel a také s vyznačením regulačních čar podle plánu polohy (tj. regulačního plánu) a jednak ke svolání schůze odborníků a zástupců významných bankovních ústavů, jež byli přizváni do asanační komise, aby vyjádřili svůj názor ohledně asanační akce. Při přípravách plánu byl zohledňován návrh vzešlý ze schůze asanační komise, aby byla od Grönnova domu²⁹ proražena nová 24 metrů široká třída.³⁰

Jak již bylo uvedeno výše, podle § 5 asanačního zákona bylo možno přistoupit k vyvlastnění nemovitosti až po oficiálním vyzvání majitelů. Aby pražská obec mohla vůbec majitele vyzvat, musela nejprve vypracovat upravovací návrh, se kterým měli vlastníci své nemovitosti uvést v souhlas. Proto byl celý obvod rozdělen na 38 skupin označených římskými číslicemi a plán pro prvních 16 skupin byl schválen městskou radou již v průběhu roku 1893. Na jeho základě se městská rada usnesla požádat pražský magistrát, aby vyzval majitele prvních skupin domů – XXXVI., XXXV., XXX. a XXXI. k úpravám ve smyslu § 5 a to do konce září 1895. Pražskému magistrátu bylo městskou radou podáno celkem 188 žádostí.³¹

Jakmile se přípravné práce posunuly kupředu, mohla být sezvána schůze finančních a technických odborníků za účasti asanační komise, která se konala 3. července 1893. Pozvání přijali zástupci mnoha bankovních a jiných ústavů kupř. Zemské banky, Živnostenské banky, Hypoteční banky, České spořitelny, banky „Union“; zástupci Spolku architektů a inženýrů a deutscher polytechnische Verein; a také významní představitelé podnikatelských kruhů. Přestože všichni přítomní

²⁷ Cit. dle Před velkým úkolem. Národní listy, 22.2.1893, roč. 33, č. 53, s. 1

²⁸ Pokud není uvedeno jinak, informace převzaty z BEČKOVÁ, K. Asanace - zatracovaný i obdivovaný projekt obce Pražské. In HRŮZA, J., et al. Pražská asanace, s. 41 - 44

²⁹ Dům stál naproti chrámu sv. Mikuláše

³⁰ Dnešní Pařížská.

³¹ Věstník obecní..., 1894, s. 4

vyjádřili ochotu podpořit asanační podnik, žádný konkrétní výsledek schůze nepřinesla.³²

Na začátku srpna 1893 došla městské radě první ze tří nabídek na přenechání vyvlastňovacího práva za účelem provedení asanace. První nabídka pocházela od pánů Lechata a Boffineta z Paříže, kteří žádali přenechání expropriačního práva pro celý asanační obvod. S druhou nabídkou přišel architekt Jan Zeyer spolu se svými společníky. Jejich nabídka počítala s vystavěním 24 m široké třídy vedoucí od Staroměstského náměstí přes Vltavu překlenutou nově zbudovaným mostem. Silnice měla dále pokračovat na Letnou a po této trase měla vést elektrická dráha. Třetí nabídka byla stejně jako první francouzské provenience. Pan Kergall z Paříže nabízel společné vypracování podmínek, na jejichž základě by posléze pražské obci učinil konkrétní návrhy. Zároveň žádal o to, aby mu byla při týchž podmínkách zajištěna přednost před ostatními uchazeči.³³

Nabídka arch. Zeyera byla městskou radou zamítnuta v červenci 1894 a jednání se zbývajícimi dvěma zájemci také skončila na mrtvém bodě. Městská rada se sice i nadále snažila získat partnera pro spolupráci vytištěním letáků a jejich rozesláním významným podnikům, firmám a zahraničním konzulátům, ale přes veškerou její snahu se další vážný uchazeč nenašel.³⁴

Majitelé domů v asanačním obvodu vítali přijetí asanačního zákona, ale obavy v nich vyvolávaly záměry městské rady ohledně odkoupení jejich nemovitostí. Městská rada chtěla přenechat plochy nějakému peněžnímu ústavu, zatímco majitelé by raději, pokud by bylo více zájemců a výkupní cena by tak byla pro ně mnohem příznivější. Problémem byl ale fakt, že radnice měla právo určit rozdělení jednotlivých bloků na stavební místa, jež se velmi často s původně zastavěnými plochami nekryla. Nájemníci se mezitím ve velkém stěhovali z asanační oblasti a hodnota domů i výnosy z nich rapidně klesaly. Městská rada navíc ani neměla příliš velký zájem podporovat soukromou stavební spekulaci, a to ze zcela pochopitelných důvodů: na prvním místě bylo nutné vyřešit otázky kanalizace, rozvodu plynu, vody a elektřiny a pak také stavební aktivita pouze v rukou soukromníků pracujících nezávisle na sobě skýtala nebezpečí, že mnohé

³² Věstník obecní..., 1894, s. 5

³³ Tamtéž, s. 5

³⁴ Viz Věstník obecní..., 1894, s. 129

plochy by zůstaly nezastavěny po několik let. Proto veškeré snahy majitelů domů v asanačním obvodu o změnu regulačních čar neměly velké šance na úspěch.

Vyzvání majitelů k úpravě jejich nemovitostí se tak stalo spíše formalitou, většina žádostí o stavební povolení byla odmítnuta a v kombinaci s dvouletou lhůtou, jež dávala majitelům možnost svůj majetek řádně upravit, způsobila, že v asanačním obvodě se nedělo prakticky nic. Pro úplnost nutno dodat, že několik povolení uděleno bylo, ale ve výsledku to na celé věci mnoho nezměnilo.

Přestože se zdálo, že asanační akce stagnuje, alespoň co se vnějšího pohledu týče, asanační kancelář vedená magistrátním sekretářem dr. Augustinem Steinem pilně pracovala na podrobném plánu realizace asanace. Konečný návrh byl schválen sborem obecním starších 28. listopadu 1895. Provedení asanace se měla chopit sama pražská obec, a to vzhledem k tomu, že přes veškerou snahu se nenašel podnikatel, který by byl ochoten přistoupit k projektu za oboustranně výhodných podmínek. Asanační kancelář zpracovala svůj návrh pro josefovskou a staroměstskou oblast, novoměstskou prozatím ponechala stranou. Městská rada se měla postarat o získání nových stavebních parcel vyvlastněním, o demolici staré zástavby a prodej stavebních ploch podle programu zastavění. Provedení staveb však mělo být ponecháno jiným.

V roce 1895 končila některým majitelům zákonná dvouletá lhůta, proto městská rada zažádala u místodržitelství zahájit vyvlastňovací řízení. Jednalo se o výše zmíněné skupiny XXX, XXXI, XXXV a XXXVI. Spolu s žádostí bylo též navrženo, aby byly náklady s akcí spojené kryty půjčkou u některého z peněžních ústavů.

Majitelé domů v asanačním obvodu se pokusili o protest proti průběhu asanačního podniku, jelikož za těchto podmínek jim nezbývalo než čekat, za jakou cenu budou jejich majetky prodány. V dopise Zemskému výboru žádali, aby Zemský výbor schválil půjčku na realizaci podniku pouze v případě, že k vyvlastnění nemovitosti dojde jen pokud majitel nebude chtít sám stavět. Zemský výbor se však na dopis neohlížel a půjčku ve výši 6 milionů zlatých bez výjimky schválil.

Sedm bankovních ústavů v Praze a Vídní bylo vybídnuto, aby vneslo návrh na realizaci výpůjčky, ale s konkrétní nabídkou přišla jen Zemská banka. 10. srpna 1896 byla nabídka přijata na schůzi sboru obecních starších a to s tím, že bude prozatím realizován jen poloviční úvěr ve výši 3 milionů.

Městská rada mezitím mohla na základě povolení c.k. místodržitelství z února 1896 přistoupit k vyvlastnění nemovitostí z prvních čtyř asanačních skupin XXX, XXXI, XXXV a XXXVI, ohraničených ulicemi Josefovskou, Dušní, Staroměstským náměstím a ulicí Mikulášskou. První fáze vyvlastnění se týkala 30 domů a dalších 35, jež byly rozděleny na 170 dílců. K nim pak mělo vlastnické právo dohromady 249 různých osob. Mezi 17. únorem a 19. březnem 1896 zorganizovala radnice jednání s majiteli ve snaze dojít kompromisu. Přestože mnozí z vlastníků nesouhlasili s nevýhodnými nabídkami, podařilo se radnici dohodnout o výkupu 23 domů a 144 jednotlivých dílců. O vyvlastnění jednaly od března do května 1896 vyvlastňovací komise a současně byly vykupovány v dalších částech asanačního obvodu i domy k účelům regulačním.

4 První požadavky šetření památek

S postupem asanační akce se začaly ozývat požadavky obrany ohrožených památek. Již v dubnu 1893, přesněji 11. dne měsíce dubna, vznesl městský radní Vladimír Pér na schůzi rady královského hlavního města Prahy dva návrhy: za první, aby byla při projednávání novely stavebního řádu zahrnuta do nového znění též otázka zachování stavebních památek Prahy a za druhé, aby byla sestavena komise, jež by provedla soupis starých pražských památek. Rozhodnutí o zřízení této instituce ponechala městská rada na uvážení presidia, které na schůzi dne 13. června 1893 vyjádřilo souhlas s jejím ustavením.³⁵

5 Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy

Schůze nově zřízené „Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek“ se konala 10. července 1893 za předsednictví architekta Antonína Wiehla. Prvním úkolem bylo sestavit náplň činnosti nové instituce a vytvořit si pracovní řád. Na vypracování návrhů začala ihned pracovat užší komise, jež po dlouhých měsících, 27. ledna 1894, předložila výsledný produkt, a ten posléze městská rada 20. února 1894 na své schůzi schválila. *„Aby zamezeno bylo ničení starobyklých památek stavebních a uměleckých, usnesla se minulého roku rada městská, aby zvláštní, k tomu účelu sestavná komise o záležitosti té se radila, a městské radě své návrhy předložila. Komise zabývala se tímto předmětem v několika schůzích a usnesla se dne 27. ledna t.r. za předsednictví pana městského rady Vladimíra Pera, a za přítomnosti pp. A.[ntonína] Wiehla, Josefa Mockra, Břet. Jelínka, J.[ana] Kouly, Josefa Martina, dra. [Boh.] Matějky, dra. [Jar.] Čelakovského, dra. [Josefa] Piče, Boh. Šnircha, [Antonína] Taťouna, dra. K. [arla] Chytila a H. [uga] Wunsche na zvláštním řádu³⁶, jež městské radě k schválení*

³⁵ HERMAN, F. Dějiny "Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek" král. hlav. města Prahy. In HERAIN, J., et al. Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy. 1904, s. 46 (dále citováno jako Zprávy komise pro soupis...)

³⁶ Jeho autorem byl městský radní Vladimír Pér; sama komise pak některé podrobnosti řádu upravila. (Věstník obecní..., 1894, s. 58)

předložila. Rada městská řád ten schválila a usnesla se, aby byl doslovně uveřejněn ve Věstníku obecním.“³⁷

5.1 Struktura

Složení³⁸ nové instituce vymezoval Řád článkem třetím. Podle jeho znění měla komise 16 členů, z nichž dvě místa byla vyhrazena zástupcům městské rady. Na další místa mohli být delegováni zástupci těchto institucí: *„České akademie, Musea král. českého (arch. sboru), Společnosti přátel starožitností, Umělecké besedy, Křesťanské akademie, spolku architektů a inženýrů, musea města Prahy, umělecko-průmyslového musea obchodní a živnostenské komory, archivu města Prahy, stavebního referátu a stavebního úřadu města Prahy a konservátorů pro obvod Pražský a c.k. centrální komise pro zachování a udržování historických a uměleckých památek ustanovené.*“³⁹ Od r. 1902 měla svého zástupce v komisi Jednota výtvarných umělců a spolek Mánes a roku 1903 se do činnosti komise zapojil i Klub Za starou Prahu. V případě nutnosti bylo možné povolát do komise odborníky, kteří se jejích schůzí účastnili jako ostatní členové.⁴⁰

Ze svého středu volili členové předsedu, místopředsedu a jednatele a to na začátku každého roku. Předseda a místopředseda měli být z řad členů městské rady, aby tak byl zachován neustálý styk komise a městské rady, zbylí členové byli delegováni příslušnou institucí na dobu tří let. Komise byla svolávána předsedou nebo tak mohli učinit i sami členové, a to jednou čtvrtinou svého počtu. Měla mít podle vypracovaného řádu poradní hlas u všech záležitostí týkajících se *„zachování a udržování památek, shora vytčených, zejména kdekoliv jde o bourání památných budov veřejných a soukromých bud’ na základě vyzvání městské rady aneb z vlastní iniciativy.*“⁴¹

Z jejího středu byl také volen tzv. užší výbor, jenž se na samém počátku působení komise nazýval výborem redakčním. Tehdy bylo jeho úkolem sepisovat veškeré pražské památky. Když byly ale dohotoveny tzv. popisné archy, byl

³⁷ Věstník obecní..., 1894, č. 4, s. 58

³⁸ Srov. Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy. 1904, sv.1 s. 46: *„Dle schváleného statutu vysílaly do Soupisné komise své zástupce tyto korporace: Sbor obecních starších král. hlav. Města Prahy (tři), městské museum, zemské museum, Umělecká Beseda, Společnost přátel starožitností českých, Česká akademie věd a umění, Křesťanská akademie, Umělecko-průmyslové museum, Spolek architektů a inženýrů, městský archiv, stavební referát a stavební úřad (po jednom).“*

³⁹ Cit. dle Věstník obecní..., 1894, č. 4, s. 58

⁴⁰ Zprávy komise pro soupis..., 1904, s. 46

⁴¹ Cit. dle Věstník obecní..., 1894, s. 58

redakční výbor v listopadu 1899 změněn na výbor užší.⁴² Náplní jeho práce bylo projednávání detailů, na něž nebyl při plenárních zasedáních prostor.

5.2 Význam komise

Idea zřízení soupisné komise měla svůj původ „v poznání nebezpečí, kterým ohroženy bývají pražské památky stavební, umělecké a historické, a to regulací neb přestavbou, jakož i zanedbáváním, nevhodným umístěním, neb nesprávným opravováním.“⁴³

Díky její činnosti byly vypracovány popisné archy s detailním popisem pražských památek rozdělených do kategorií podle uměleckých oborů. Do seznamu byly zahrnuty jak stavby, tak i movité památky.⁴⁴ Působení soupisné komise nebylo omezeno jen na asanační obvod nebo historický střed Prahy, ale zahrnuta byla též pražská předměstí.⁴⁵

Soupisná komise si rovněž vymohla u městské rady právo na to, aby v komisích, které posuzovaly stav domů před jejich přestavbou či demolicí, směl být přítomen její plnomocný zástupce a mohl se tak pokusit o záchranu příslušné památky. Na požádání městské rady pak magistrát umožňoval Městské soupisné komisi do těchto demoličních komisí přístup.

Právě díky intervenci jejího zástupce, konkrétně zásluhou Vladimíra Péra a později konzervátora a jednatele Komise Břetislava Jelínka, bylo zachráněno mnoho cenných detailů, většinou z budov, které se jako celek zachránit nepodařilo.

Městské soupisné komisi můžeme být vděční za pořízení velkého množství fotografického materiálu dokumentujícího starou pražskou zástavbu, domy a jejich zajímavé detaily před tím než byly ztraceny docela. Stalo se tak na základě návrhu podaného soupisnou komisí městské radě „aby [městská rada] dala zobraziti rozličné části města, zvláště ony, kde mnohé přestavby se provádějí“⁴⁶. Z autorů snímků nutno zmínit zejména dvorního a komorního fotografa Jindřicha Eckerta, jenž za dobu své čtyřleté dokumentární činnosti (během let 1894 – 1898) pořídil 40

⁴² Redakční výbor se opět vrací roku 1902 a působí souběžně s výborem užším. Jeho úkolem je připravovat vydání Zpráv Soupisné komise. (Zprávy komise pro soupis..., 1904, s. 47)

⁴³ Cit. dle Zpráv komise pro soupis... 1904, s. 47

⁴⁴ Komise měla podle čl. 8 zhotovit soupis všech významných pražských památek a postupem času zřídit pro každou z nich samostatný popisný list obsahující velmi podrobné údaje. O zajištění tohoto úkolu se měl postarat pětičlenný redakční výbor.

⁴⁵ Území její působnosti byl rozdělen do deseti obvodů, zahrnuto byla oblast ve vzdálenosti 7 km v poloměru od středu. (Zprávy komise pro soupis..., s. 50)

⁴⁶ Zprávy komise pro soupis..., s. 51

kusů fotografií, které byly uloženy v městském muzeu. Kromě toho nabídl k propůjčení negativy a fotografie z své sbírky. Jednalo se téměř o 500 kusů materiálu shromážděných během 20 let. Mimo to nechala městská rada na návrh Umělecké besedy zhotovit soubor 150 kusů akvarelových pohlednic, jejichž autorem byl malíř Václav Jansa. Zachycovaly především pražské ghetto,⁴⁷ obdobně jako tvorba Jana Minaříka, jenž se „*stal na popud města malířským historiografem pražského ghetta za asanace.*“⁴⁸

V průběhu prvních let svého působení se komise zabývala otázkami spojenými s budoucí podobou či existencí mnohých pražských staveb. Jen namátkou zmiňme, že Komise se angažovala v řešení přestavby tzv. Faustova domu na rohu Karlova náměstí, svůj názor vyjádřila i v případě plánované stavby nového činžovního domu na rohu ulic Lazarské a Spálené v bezprostřední blízkosti kostela. Velká pozornost byla věnována bývalé klášterní budově při chrámu sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí. V posledním případě její snaha bohužel nepřinesla žádné pozitivní výsledky a někdejší prelatura byla roku 1897 zbourána.⁴⁹

Neúspěšně se pokusila u městské rady prosadit vydání monumentálního díla, seznamu pražských památek. Tento záměr byl sice odmítnut pro svoji finanční náročnost, ovšem velkým úspěchem na druhou stranu bylo, že z jejích finančních prostředků byl vyčleněn obnos na vydání Vyšehradského kodexu z roku 1086.⁵⁰

⁴⁷ Zprávy komise pro soupis..., s. 51, 52

⁴⁸ Cit. dle VOLAVKOVÁ, H. Zmizelá Praha : Židovské město pražské. sv. III, s. 64

⁴⁹ Zprávy komise pro soupis..., s. 66

⁵⁰ Tamtéž, s. 57

6 Postup asanační akce II

V dubnu 1895 vystoupily s obavou o architektonické památky dvě instituce: Spolek architektů a inženýrů a Umělecká beseda. Jejich snaha o úpravu již zpracovaného regulačního plánu s ohledem na nemovité památky přišla bohužel pozdě.⁵¹

V listopadu 1895 byly zahájeny první demolice v hranicích asanačního obvodu, na rohu ulic Platněřské a Křížovnické a tato akce vyprovokovala Viléma Mrštíka k zahájení vlny protestů jeho slavným tzv. Velikonočním manifestem. Sjednocení obránců staré Prahy nevyvolala asanace josefovského ghetta, ale až marné snahy o záchranu severní strany Staroměstského náměstí a o udržení starobylého vzhledu náměstí Malostranského, který byl porušen tzv. průlomem U Klíčů⁵² nutným pro zavedení tramvajové linky na Malostranské náměstí.⁵³

7 Mrštíkův „Velikonoční manifest“

Prvním vystoupením Viléma Mrštíka se stalo otištění jeho manifestu „Českému lidu! 5. dubna 1896 v Národních listech. Ohlas, který tento manifest vzbudil, byl obrovský. Svůj podpis pod něj připojily desítky významných osobností.⁵⁴ Byl to právě tento dokument, který poprvé zmobilizoval kulturní veřejnost.⁵⁵

Se sbíráním podpisů pomáhala malířka Zdenka Braunerová, kterou Manifest inspiroval k napsání článku Skutky Konyášovy.⁵⁶

⁵¹ BEČKOVÁ, K. Asanace - zatracovaný i obdivovaný projekt obce Pražské. In HRŮZA, J., et al. Pražská asanace, s. 45

⁵² Průlom rozšiřoval Karmelitskou ulici až k ústí Malostranského náměstí.

⁵³ GIUSTINO, C. M. Kultura a moc na konci 19. století. Dějiny a současnost., s. 12

⁵⁴ Seznam uvádí, kromě bratrů Mrštíkových takové osobnosti jakými byli Mikoláš Aleš, Otokar Březina, Václav Brožík, architekt Josef Fanta (autor projektu budovy Hlavního nádraží), historici Jan Gebauer a Jaroslav Goll, Vojtěch Hynais, Václav Jansa, Josef Kaizl, Karel Klostermann, Karel Kramář, Jaroslav Kvapil, J.S. Machar, Julius Mařák, T.G.Masaryk, Alfons Mucha, J.V. Myslbek, Gabriela Preissová, Fr.L. Rieger, August Sedláček, F.X. Šalda, Joža Úprka, Jaroslav Vrchlický, Zikmund Winter, Julius Zeyer, Čeněk Zíbrt nebo František Ženíšek a samozřejmě mnozí další. (Národní listy. 5.4.1896, roč. 36, č. 95, s. 5)

⁵⁵ GIUSTINO, C. M. Kultura a moc na konci 19. století., s. 12

⁵⁶ Název článku vysvětlovala v dopise své sestře: „...mladočeši vládnoucí v městské radě, jako je pan Podlipný, výslovně pravili, že Praha dosud má ráz příliš jezovitský a jejich rukou, že bude odstraňovat všechny ty stopy, neboť jezovita Konyáš to byl, jenž nám zničil literaturu!!! Zkrátka

V úvodu Manifestu připomíná Mrštík velkou povodeň, která zasáhla Prahu roku 1890, aby tak mohl poukázat na to, že velké ztráty na kulturním dědictví nemusí být způsobeny jen přírodními živly. *„Osud ranil slepotou a nevědomostí několik málo lidí a dopustil, aby jistým, ale nenápadným krokem Praha olupována byla o nejdražší svůj skvost, svůj historický, malebný ráz a zastavena byla tupými činžáky vkusu tak odporného, že až stydno se k tomu veřejně přiznati, nejen před tváří ciziny, ale i před sebou samými“* Zatímco ale škody, které napáchal rozbouřený vodní živel, byly sledovány s lítostí, nad mohutnou přestavbou města a ztrátami s ní spojenými se málokdo pozastavuje. A právě proto vystupují se svým upozorněním obránci staré Prahy. *„Nuže, jsouce všeho toho očitými svědky a vědouce, že národ o všem tom buď nic neví nebo klamnými zprávami udržován jest v nejistotě: cítíme se býti zodpovědnými před duší celého národa a nejvíce před naší budoucností, že všechno to jsme viděli, to trpěli, nad tím žasli, proto se hanbili a přece ni jediného hlasu jsme nepozvedli na zachránění toho, co dnes každou českou duši boleti musí jako hřích na vlastní krvi spáchaný.“*

Podniknutá akce nemá být podle jeho slov jen protestem *„proti vandalství, které se páše na naší stověžaté, drahé Praze. Víme, jak málo platný by byl. Chceme, aby celý národ mocným hlasem projevil svou vůli, aby důstojným, přesvědčivým způsobem prohlásil, že jest to vůle jeho, aby zachováno bylo vše to, co k nám mluví kovovým hlasem našich dějin“*⁵⁷

Manifest také není pro obránce cílem, pouze začátkem celé akce, jejíž výsledkem by měl být *„zákon na ochranu toho, co ještě zachrániti lze a k zabránění všeho, toho, co svatý odkaz našich předků ničí. Zákon na ochranu našich vzácných památek – toť konečný cíl naší akce, kterou tímto prohlášením svým zahajujeme [...] A v tomto boji svém neustaneme, dokud cíl náš nebude dosažen!“*⁵⁸

V první řadě šlo iniciátorům akce o to, aby se do akce zapojily co nejširší vrstvy národa a díky nim byla celá akce uvedena do chodu. *„Od rozsahu této účasti záviseti bude ve mnohém ohledu činnost další, o jejíž průběhu veřejnost vždy neodkladně zpravena bude.“*⁵⁹

mladočeský švindl nejdelegantnějšího druhu...“ (cit. dle LENDEROVÁ, M.: Zdenka Braunerová, s. 103)

⁵⁷ Cit. dle Národní listy. 5.4.1896, roč. 36, č. 95, s. 5

⁵⁸ Cit. dílo, s. 5

⁵⁹ Cit. dílo, s. 5

A teprve díky masové podpoře tohoto manifestu mohla být zřízena Umělecká komise, jejíž ustavení navrhoval již o rok dříve Spolek architektů a inženýrů. Komise vznikla na konci listopadu 1896 a měla být jakousi pobočkou stavební komise, která sestavovala návrh změn stavebního řádu platného pro Prahu a okolí.⁶⁰

⁶⁰ BEČKOVÁ, K.. Asanace - zatracovaný i obdivovaný projekt obce Pražské. In HRŮZA, J., et al. Pražská asanace, s. 46

8 Umělecká komise

Sestavení komise jako poradního orgánu městské rady a sboru obecních starších bylo schváleno městskou radou na její schůzi dne 11. listopadu 1896 na základě návrhu, který podal Spolek architektů a inženýrů. Jejimi prvními členy se stali prof. Josef Zítek, prof. Josef Schulz, architekt Josef Fanta, prof. Jan Koula, prof. Friedrich Ohmann, architekt Osvald Polívka a Václav Roztšlapil, dále prof. Jiří Stibral, prof. Celda Klouček a pánové architekti Jan Herajn a Quido Bělský, mj. také poslanec říšské rady. Bylo jí povoleno kdykoliv podle potřeby a svého uvážení rozšiřovat řady svých členů.⁶¹

Počátky její činnosti vzbuzují optimismus a naději v řadách těch, jimž záleží na krásách staré Prahy. „*Těšíme se z umělecké komise, dávno pocítujeme zlé následky jednostrannosti krátkozraké a nedoslýchavé, která se žene v před, aniž by uvažovala o důležitých stránkách svých úkolů. Však hned předem dlužno se přiznati k přesvědčení, že ty jednotlivé komise, ať již technické, zdravotní a umělecké jen tenkrát mohou s prospěchem v zájmu obce působiti, když si navzájem ve svých snahách porozumí.*“⁶²

8.1 Činnost

Prvním případem, na který komise zaměřila svou pozornost, bylo upravení tzv. průlomu U Klíčů, jímž byla otevřena jižní strana Malostranského náměstí a tím prodloužena ulice Karmelitská. Navrhované úpravy prosazovaly zastavění volného prostoru domem s širokým průjezdem, aby mohla být zachována právě vytvořená komunikace a aby zároveň nebyl rušen celkový ráz náměstí. K tomu požadavku pak připojen ještě jeden, a to aby novostavba nepřevyšovala původní zástavbu, aby tím byl zachován výhled na svatomikulášských chrám.

Umělecká komise po prozkoumání případu doporučila městské radě, aby byla stavba vybrána na základě veřejné soutěže⁶³, k tomu konkurzu pak sama

⁶¹ Věstník obecní..., 1896, s. 147

⁶² Cit. dle Volné směry, 1896-1897, roč. 1, s. 187

⁶³ Soutěži na upravení průlomu u Klíčů se časopis věnoval i v následujících vydáních. Při konkurzu byly vypsány dvě lhůty pro podání návrhů. První termín zůstal bez zájmu a i když poté noviny upozorňovaly na lhostejnost architektů, druhý termín přinesl pouze čtyři návrhy. Mnoho architektů zvukných jmen bylo zastoupeno v umělecké komisi, a tudíž byli ze soutěže předem vyloučeni. Na druhé straně mnoho dalších možných kandidátů do soutěže vůbec nevstoupilo. Zřejmě jednak proto, že veřejné soutěže neprobíhaly v duchu fair-play a následné zadání nebývá na základě výsledků konkurenčního boje a svou roli sehrál nepochybně i fakt, že mezi architekty nebyl velký zájem

vypracovala podmínky a usnesla se při této příležitosti na tom, že žádný ze členů umělecké komise se nebude účastnit veřejných soutěží, pakliže k nim ona bude vypracovávat podmínky a program.⁶⁴

Ačkoliv se komise pustila s vervou do práce a její činnost byla radostně přivítána, přesto se autor článku drží nohama na zemi, když předvídá budoucí počínání nové instituce. V jistém smyslu je celkem skeptický, jelikož úkolů bylo mnoho a úspěšnost byla velmi často nepravděpodobná. To se týkalo obzvláště samotného asanačního obvodu, pro nějž byl již plán schválen, regulační čáry byly vytyčeny, vyvlastnění provedeno a v nejbližší době mělo být započato s prodejem volných stavebních pozemků. Mnoho úkolů navíc vyžaduje vytrvalou a obětavou činnost a zůstává otázkou, zda bude stále tolik odborníků ochotno přiložit ruku k dílu.⁶⁵

Za jednu ze zásadních věcí, jež by měla pomoci boji za starobylý ráz Prahy, považuje autor seznámení široké veřejnosti s programem obrany staré Prahy. S povzdechem však konstatuje, že lehkou se řekne, těžké však učiní.⁶⁶ Kupříkladu v otázce splavnění Vltavy veřejné mínění neprotestuje proti tak razantnímu zásahu na jejích březích jakým by bylo plánované zvýšení nábřeží a zbudování plavebních komor, či navrhované zasypání Čertovky, jelikož si od toho jeho zastánci slibují velký prospěch. A z toho důvodu se také mnoho hlasů proti neozývá. Za současných podmínek je tudíž důležité nejen opravovat návrhy, ale snažit se také, aby širší veřejnost pochopila důležitost hájení památek. *„Šířením porozumění pro otázky úpravy Prahy by se veškerá práce komise značně usnadňovala. Komise umělecká jest jen poradním orgánem rady městské, síla její spočívá jen v důvodech a jich porozumění v městské radě. Čím živější bude smysl pro krásu a ráz města*

obětovat energii a čas, když věděli, že městská rada navrhovanému zastavení průlomu příliš nehoví. Ale ani to by se ale podle autorových slov neměly stát překážkou pro vzájemnou spolupráci, obzvláště, pokud se jedná o upravení Prahy. (Volné směry, 1896-1897, roč. 1, s. 388)

⁶⁴ Volné směry, 1896-1897, roč. 1, s. 187

⁶⁵ Tamtéž, s. 188n

⁶⁶ Stejný ročník Volných směrů přináší v jednom z následujících vydání příspěvek „Starobylý ráz Prahy a Pražané.“ Z množství publikovaných článků, ohlasů, fejetonů by se mohlo zdát, že snaha o udržení starého rázu Prahy je ve veřejnosti velmi rozšířena, avšak veškerá snaha zůstává bohužel na papíře. Podobné snahy zůstávají Pražanům cizí. Při projednávání dalšího postupu v kauze průlomu U Klíčů, zdálo se, že kompromisní řešení (tj. zastavení otevřeného prostoru domem s podjezdy) bude schváleno. Proti návrhu se ale kupodivu postavili měšťané malostranští s tím, že průkop prospěje povznesení jejich obchodu a živnosti. O to víc je to překvapení, protože jednání o stejném problému na stejném místě, pouze o půl roku dříve byla pro zachování starého rázu Prahy příznivá a návrh na stavbu domu s podjezdy byl prosazován. (Volné směry, 1896-1897, roč. 1, s. 235-238)

*v kruzích zástupců obce a občanů vůbec, tím vydatnější a snazší bude práce komise umělecké.*⁶⁷

*„[...] konečným cílem činnosti za záchranu uměleckého a historického rázu Prahy jest šířiti vůbec smysl pro krásu. Kde smyslu toho není, tam rozhodne vždy hrubý prospěch okamžiku, bez ohledu na minulé a budoucí, bez ohledu k zájmům mimo zájmy vlastní.*⁶⁸

Po roce své činnosti mohla umělecká komise prezentovat výsledky svého snažení v kauzách, kterými se zabývala. Schůzi pořádal spolek architektů a inženýrů v prostorách měšťanské besedy. Obsáhlý program byl nakonec rozdělen do tří setkání (19., 26.11. a 10.12.). Podat informace ale nebyl hlavní cíl shromáždění. Za účelem objasnit různé náhledy formou diskuze sem byli také pozváni členové městské rady a asanační komise. Vedle případů, kterými se komise zabývala z podnětu městské rady, prozkoumávala určité kauzy rovněž z vlastní iniciativy. Jak ale vyšlo z podané zprávy najevo, o mnohých záležitostech, často velmi důležitých, rozhodovala městská rada bez sebemenší účasti komise. Z příspěvků o působení umělecké komise bylo podle slov Volných směrů však zřejmé, že *„činnost umělecké komise na radnici je sice trpěnou, že však rad její často dbáno není, že na její podání často ani odpověděno nebylo a že ani o záležitostech s činností její se křižujících zpravována nebyla: zkrátka komise umělecká nenalezla při radě městské té podpory, s jakou setkává se činnost podobná za stejnými cíli jdoucí ve městech jiných.*⁶⁹

Pisatel nebyl daleko od pravdy. Působení komise bylo městské radě spíše k vzteku. Její návrhy nebyly respektovány a ve většině případů rovnou odmítány. Umělecká komise prakticky mrhala svým drahocenným časem. Zodpovědnost, s kterou přistupovala k přehodnocení řešení a přepracování plánů, nebyla na pražské radnici oceňována, dokonce ani vítána. Velká většina návrhů komise tak skončila pod stolem.

Návrh na změny v asanačním obvodu, který umělecká komise městské radě podala, byl ale až na drobné výjimky zamítnut. Stalo se tak na doporučení nové komise narychlo utvořené z některých zástupců městské rady. Přestože byla

⁶⁷ Cit. dle Volné směry, 1896-1897, roč. 1, s. 192

⁶⁸ Cit. dílo, s. 193

⁶⁹ Cit. dle Volné směry, 1897-1898, roč. 2, s. 136

umělecká komise ustavena jako poradní orgán městské rady, sami radní našli cestičku, jak z nepříjemné situace ven.⁷⁰

Přístup pražských radních by měl být, podle názoru redaktora Volných listů, propříště eliminován tím, že by umělecká komise ze všeho nejdříve představila svoje plány široké veřejnosti a městská rada by pak nemohla (alespoň tak rychle a jednoduše) navrhované změny vetovat. Umělecká komise přijímá ve svém úkolu i zodpovědnost, aby nemohla být její opatření ignorována a tomu by měl odpovídat i výběr prostředků, jenž by to zajistil. Autor článku je značně skeptický, pokud uvažuje, že ke zdaru akce je nezbytné nejen věnovat samotné práci maximum, ale rovněž snažit se řadit vyšší zájmy nad zájmy osobní. Podle slov jednoho z referujících, člena komise Karla Chytila, by ale činnost komise „*v kruzích inteligence našla [...] ochotné podpory a je jenom na umělecké komisi, aby se jí vždy v čas dovolávala.*“⁷¹

8.2 Konflikt s městskou radou

30. června 1897 předložila umělecká komise výsledek své dlouhodobé činnosti k projednání městské radě. Ta se navrhovaným změnám věnovala na několika svých zasedáních a konečně 9. prosince mohla být umělecké komisi napsána odpověď. Tehdejší starosta JUDr. Jan Podlipný ve svém stylisticky vybroušeném elaborátu odmítá veškeré návrhy a dlouhodobá obětavá činnost komise tak přichází jediným škrtem pera vniveč.

Kromě úprav předkládaných uměleckou komisí, byl posuzován i návrh architekta Bedřicha Münzbergera. Změny doporučované oběma subjekty byly projednávány a posuzovány nejprve na schůzích asanačního subkomitétu a technické komise. Posléze měla možnost se k nim vyjádřit i zvláštní informační komise⁷², u jejíchž zasedání byli přítomni pánové arch. Bedřich Münzberger a arch. Václav Roštlapil, jako zástupce umělecké komise. Naposledy se o návrzích jednalo na třech schůzích městské rady, která také ve věci vynesla soud.

⁷⁰ Volné směry, 1897-1898, roč. 2, s. 139

⁷¹ Cit. dle Volné směry, roč. 1897-1898, roč. 2, s. 140

⁷² Starosta Podlipný považoval za důležité ve svém dopise zdůraznit, že informační komise nebyla orgánem, jenž by o osudu návrhů rozhodl. S ohledem na mylné informace, jenž se vyskytly, vysvětluje, že informační komise měla za úkol pouze „*osobní informací seznati podrobnější objasnění a odůvodnění těch, kterých navržených změn a opatření zevrubnější a spolehlivý podklad pro úvahy a rozhodnutí rady městské.*“ (Cit. dle Volné směry, roč. 1897-1898, roč. 2, s. 177) A to byl, jak se zdá, důvod, proč se těchto zasedání, jako jediných, mohli zúčastnit oba architekti.

Přestože městská rada tvrdí, že je vděčna za každý podnět, předkládané změny zamítá. Ať už s odůvodněním, že nevidí nutných podmínek pro změnu, nebo s obavou, že navrhovaná zlepšení budou finančně neúnosná. Konečným argumentem odůvodňujícím její rozhodnutí je důraz na fakt, že polohopisný plán pro asanační obvod byl zpracován podle vítězného návrhu pánů Hurtiga a spol. vzešlého z veřejné soutěže. A jelikož je asanační akce již velmi pokročilá, není možné měnit podmínky a tím jen celou věc zdržovat.⁷³

Umělecká komise odpověděla městské radě dopisem ze dne 12. ledna 1898. S překvapením se pozastavuje nad argumenty městských radních a snaží se vysvětlit své postoje. Nesouhlasí s odůvodněním městské rady, ať už se jedná o stránku finanční (členové komise zdůrazňují, že vždy brali ohled na finanční zatížení, byť museli opustit zamýšlený návrh), nebo o pokročilý a těžko měnitelný stav asanační akce. Všechny důvody, které městská rada uvádí, se snaží rozumným vysvětlením zpochybnit. V případě údajné nemožnosti opravy asanačního plánu se docela pochopitelně městské rady udiveně táže, proč vlastně dávala návrh přezkoumat, když na něm nic měnit nechtěla.

„Nám však nemůže být lhostejný způsob, jakým bude prováděna asanační akce dále. Není to snad uražená umělecká ješitnost, nýbrž jest to starost o způsob, jakým půjde se dále v před. Dalekosáhlé jsou následky, které mohou tímto povstati pro budoucí tvářnost města, a umělecká komise nemůže mlčky k takovému jednání přihlížeti a za následky z toho vzniklé před veřejností odpovídati.“⁷⁴

Zamítnutí jejích opravných návrhů se událo na základě velmi všeobecných důvodů, a proto umělecká komise v závěru své odpovědi žádá, aby městská rada uvedla konkrétní příklady, proti kterým má námitek, aby tak umělecká komise mohla případně své stanovisko přehodnotit.⁷⁵

23. února 1898 pak umělecká komise skládá svůj úřad v obsáhlém přípisu pražské městské radě. Připomíná, že její práce na zachování starobylého rázu Prahy byla intenzivní a zodpovědná, ale ve výsledku pocitována jako marná. Ze strany

⁷³ Volné směry, 1897-1898, roč. 2, s. 179

⁷⁴ Cit. dle Volné směry, 1897-1898, roč. 2, s. 183

⁷⁵ „Slavná rado král. hlavního města Prahy, račiž umělecké komissi udati námitky proti návrhu na změnu plánu polohy území asanačního na Starém městě netoliko všeobecně, nýbrž neračiž sobě obtěžovati tyto určité a věcně pro případy, jichž se to týče, uvést, aby komisse umělecká byla poučena, v čem spočívá neproveditelnost jejího návrhu, a mohla učiniti v uvážení těchto námitek ony změny, o jichž prospěšnosti pro věc nabude přesvědčení.“ (Cit. dle Volné směry, 1897-1898, roč. 2, s. 184)

městských radních nebyla její iniciativa oceňována a její návrhy zůstávaly při realizovaných změnách bez povšimnutí.

Ovšem nevlídný postoj ze strany městské rady nebyl jediným důvodem, proč komisi rozpustit. I za jejího působení se totiž pokračuje ve starých postupech a zodpovědnost za budoucí stavební vývoj, kterou komise přijala na počátku svého působení vůči veřejnosti, je velká. A tudíž si nemůže dovolit zůstat v úřadě, aby nedošlo k mylnému názoru, že se stanovisky radnice souhlasí a že pro záchranu staré Prahy nic nepodniká. Přestože se členové komise zřikají své činnosti v této instituci, neznamená to, že na boj za uchování staré Prahy zanevřou úplně. Jejich přáním bylo, aby městská rada umožnila komisi činnost a její práci také respektovala. Což za daných podmínek neviděli jako příliš reálné.

Za uměleckou komisi podepsáni arch. Jiří Stibral, inž. Otakar Materna, arch. Václav Roštlapil, prof. Jan Koula, inž. Jan Herain, architekti Josef Zítek, Josef Mocker, Celda Klouček, Osvald Polívka, Josef Schulz a stav. rada arch. Antonín Wiehl.⁷⁶

⁷⁶ Volné směry, 1897-1898, roč. 2, s. 287-291

9 Bestia triumphans aneb Vilém Mrštík podruhé

Mrštíkův článek *Bestia triumphans*⁷⁷ vyšel v březnu 1897, s obálkou vytvořenou Zdenkou Braunerovou. V této poměrně rozsáhlé práci si nebere servítky při popisu událostí, které musely každému obránci starého rázu Prahy patřičně zvednout tlak. S ironií, sarkasmem a humorně, vždy však přímo do živého. Podnětem k jeho sepsání bylo zamítnutí navrhovaných změn umělecké komise v projektu průlomu U Klíčů celou polovinou hlasů v městské radě. „*Zdá se, že tento případ, kdy městská rada tak vážným počtem hlasů ohrozila rozhodnutí jediné tu kompetentní umělecké rady, nebude jediný ani poslední a je proto nutno, aby zakročila veřejnost. – Počátek činíme my. –*

Zastupitelstvu města Prahy bylo poskytnuto dosti příležitosti a času, aby se vzpamatovalo, čest svého domu chránilo a nedalo dojít k útokům prudčím, jejichž konečný výsledek nemůže být jiný, než že Prahu připraví na dlouhá a dlouhá léta o všechno dobré jméno. – pokud jaké ještě má.“⁷⁸

Ostře rekapituluje předchozí události a servítky si nebere především při zásazích do řad městské rady. Ostatně titul jeho statě je toho důkazem. Název *Bestia triumphans* si vypůjčil od německého filosofa Friedricha Nietszcheho a svým čtenářům ho vysvětluje takto: „*Rozumíme pod tím slovem tu míru či nemíru nevzdělanosti, to summum hrubých vlastností ať v člověku, ať v korporaci nebo v celé společnosti a v celém národě, pokud rozhodující převahy nabývají a nabytí směřují nad vlastnostmi a zásadami, jimiž se řídí a k nimž se povznesl každý opravdový vzdělanec. – Je to tedy filosofický termín, označující onu demarkační čáru, kde intelligence přestává a špatné, vzděláním nezušlechtěné síly nad dobrými nejen vítězí, ale daleko je převyšují.*“⁷⁹

Prostor je tu věnován i dalším neméně podstatným záležitostem, kterou je kupříkladu vydání manifestu Českému lidu, jehož autorem je on sám. Komentoval zde zapojení českého tisku a kritizoval mnohá periodika, která text manifestu začlenila kamsi doprostřed vydání. Rozhořčeně popisuje, že titulní strany plnila raději provoláními ve prospěch pomníku Palackého. Mnohá česká periodika si

⁷⁷ Původně vyšel ve třech číslech „Rozhledů“, pak jako samostatný výtisk. (Volné směry, 1896-1897, roč. 1, s. 337)

⁷⁸ Cit. dle MRŠTÍK, V.: *Bestia triumphans.*, s. 1

⁷⁹ Cit. dílo, s. 4

vysloužila od Mrštíka pochvalu za svou účast. Z deníků to byl však pouze Hlas národa, který se akci věnoval opakovaně. Velké díky směřovalo časopisu Volné směry. Ostatní periodika byla spíše liknavá. Mrštík si stěžuje, že nejedno z nich musel dokonce sám vyzvat, aby jejich akci vůbec podpořila. Kritiku si vysloužily také Národní listy, které mohly využít svou rozsáhlou čtenářskou základnu, ale místo toho o věci referovaly pouze sporadicky. Mezi těmi žurnály, které se událostem vůbec nevěnovaly, uvádí Moderní Revue a ironicky vysvětluje její postoj: „přátelé ‚Moderní Revue‘ leží posud v žitě, ale slíbili povstati ihned, jakmile ve svém středověkém vzezření ohroženy budou Antwerpy nebo Amsterodam.“⁸⁰

Na druhou stranu připouští, že svůj díl viny nesou i oni sami, obránci staré Prahy, když si naivně mysleli, že se lidé přidají dobrovolně, v zápalu pro dobrou věc.⁸¹

Ale ani další místa, od kterých by bylo očekáváno, že připojí ruku k dílu, nevyvinula většího nadšení. Zklamali čeští spisovatelé, klub český poslanců, ba dokonce studentstvo. A zájem nemohly rozprout ani české noviny, které, jak už řečeno výše, se k problematice vůbec nevyjadřovaly.

Krom rozhořčení nad vývojem událostí ve prospěch staré Prahy, zmiňuje celou řadu záležitostí, které podle jeho názoru utváří celkovou atmosféru a klima ve veřejném mínění. A ty, které jsou příčinou tohoto klimatu. Nemůže opominout, že se lidé přestali zajímat o svět kolem sebe o záležitosti, které se jich bezprostředně netýkají, nebo ty, které vybočují z jejich každodennosti. Za viníky nezájmu o věci a jejich nepochopení považuje českou žurnalistiku, která svým čtenářům podává pouze nepodstatné informace, hlavně nic, co by se mohlo dotknout zájmů vyšších míst.⁸²

Ale i to je podle Mrštíka výsledkem úpadku veřejného života v celém národě. První z mnoha sfér, kde to lze pozorovat, je nízká úroveň vzdělání. Bylo odvráceno od zásad vytknutých českými vlastenci, a tak se mohl rozšířit proces odnárodňování, který zahrnuje postupné mizení kulturních specifíků. Důkazy vidí v tom, jak se lidé začínají stydět za lidové kroje, lidovou poezii, dokonce i názvy

⁸⁰ Cit dle MRŠTÍK, V.: Bestia triumphans., s. 22

⁸¹ Tamtéž, s. 22

⁸² Tamtéž, s. 15

ulic⁸³ a nahrazují to vše „*bůh ví odkud sehnaným, procovstvím páchnoucím a z pravidla z nejhorsí stránky napodobovaným modlařením cizí lžikultuře.*“⁸⁴

„*Jak dokonalý je tento úpadek našeho vkusu dnes, jak hrozné minimum porozumění pro všechny tyto věci v nás zůstalo – možno doložit výroky osob, od nichž by se toho nikdo nenadál a jejichž slovo jen dotvrzuje bídu naši na celé čáře od shora až dolů a na celou šíř. [...] charakteristickým pro nás zůstává, že to všechno černé na bílém psáno je, že to všechno může a smí se psát i na místech rozhodujících – pro celkový obraz naší úrovně typických, že to všechno dovedou lidé číst a nejen číst – dovedou tomu i věřit, dovedou se názorem tím i spravovat [...]*“⁸⁵

Na závěr předkládá několik bodů⁸⁶, jak by měla být věc řešena dále, aby se dosáhlo uspokojivých výsledků: prvním z bodů je jeho požadavek, aby umělecká komise fungovala jako arbitr v otázkách stavebních úprav jako nejvyšší instance v této oblasti do té doby, dokud nebude projednána a schválena změna stávajícího stavebního řádu. I po jeho schválení má být komisi ponechána její působnost, aby se předešlo špatným interpretacím a nově by měla být její činnost finančně ohodnocena, neboť její členové „*nejsou povinni, aby zdarma a chytře napravovali, co jiní z hlouposti a za peníze byli zkazili.*“⁸⁷ Řady jejích členů měly být podle jeho návrhu neustále doplňovány o kompetentní osoby a její působnost se neměla omezovat jen na dohled nad zachováním staré zástavby, ale měla se též podílet na utváření nových částí města. V neposlední řadě by jí mělo být podle Mrštíkova návrhu umožněno vypracovávat doplňky ke stavebnímu řádu a za důležitou součást jejího zdárného působení považoval i zájem tisku, který měl mít přístup na její porady, předem včas ohlášené.

⁸³ „*Jaká hanba mít ve středu svého města náměstí, které se jmenuje posud Senovážné! – Co si pomyslí cizinec, pováží-li při tom jméně, že se ještě do nedávna dováželo na toto místo seno! Píce pro koně, krmě pro dobytek: vždyť z toho páchne stáj a hnůj! Jaká nevzdělanost!*“ (Cit. dle MRŠTÍK, V.: *Bestia triumphans.*, s. 10)

⁸⁴ Cit. dle MRŠTÍK, V.: *Bestia triumphans.*, s. 16

⁸⁵ Cit. dílo, s. 17

⁸⁶ Tamtéž, s. 26 a 27

⁸⁷ Cit. dle MRŠTÍK, V.: *Bestia triumphans.*, s. 26

10 Postup asanační akce III⁸⁸

Koncem října 1896 vyhlásila městská rada ofertní řízení na zbourání prvních 28 domů v asanačních skupinách XXX, XXXI, XXXV, XXXVI. Nájemníci museli své domovy opustit do konce listopadu, takže k 1. prosinci byly domy již prázdné. Stav josefovského ghetta byl natolik neúnosný, že přípravy k demolicím nevyvolávaly mezi veřejností žádné protesty. Lidé se spíše naopak ze zvědavosti přicházeli na mizící ghetto dívat jako na zajímavou a nevšední atrakci. Ústřední matice školská dokonce začala pořádat exkurze do budoucí demoliční zóny. Bourání bylo dokončeno k 1. dubnu 1897, staveništní odpad byl vyvážen na záplavové území na Maninách v pražských Bubnech.

V druhé skupině domů určených k demolici bylo 21 budov ležících na území mezi ulicemi Úzkou, Josefskou, Dušní, Dlouhou a Staroměstským náměstím.

Do roku 1897 bylo v prvních čtyřech vyvlastněných asanačních skupinách zbořeno celkem 54 domů. Rozprodej volných parcel byl vyhlášen v červnu 1897 a přestože se do asanační kanceláře přišlo informovat mnoho zájemců, žádnou nabídku na koupi pozemku nikdo nevyslovil. Magistrátní sekretář a představený asanační kanceláře dr. Augustin Stein viděl zdrženlivost zájemců v obavě, že okolí budoucí stavby nebude v době jejího dokončení ještě hotové. Navrhoval proto, aby obec sama na své náklady zastavěla 11 stavebních pozemků podél nové asanační třídy a tím tak povzbudila stavební ruch. Jeho návrh byl ale v listopadu 1897 zcela zamítnut.

Neúspěšné snahy o rozprodání stavebních parcel v asanačním obvodu přispěly k pokusu zapojit do akce velké bankovní ústavy. Městská rada oslovila čtyři ústavy: Zemskou banku království českého v Praze, Živnostenskou banku pro Čechy a Moravu v Praze, Českou průmyslovou banku v Praze a Úvěrní banku v Kolíně a vyzvala je, aby sdělily, za jakých podmínek by byly ochotny převzít zprostředkování prodeje stavebních míst. Velmi nadějný návrh podala Zemská banka, jež plánovala zapojit i jiné pražské banky spolu s obcí pražskou. Slibný začátek ale vzal za své, neboť se při jednáních ukázalo, že mnoho majitelů nebylo podle §5 asanačního zákona stále ještě „vyzváno“ a tím pádem by nebylo možno

⁸⁸ BEČKOVÁ, K. Asanace - zatracovaný i obdivovaný projekt obce Pražské. In HRŮZA, J., et al. Pražská asanace, s. 46 - 50

vyvlastnit nemovitosti dříve než uplyne dvouletá lhůta. Zemská banka přišla tedy s vyjádřením, že sice neodstupuje od dohody, ale jelikož je nutné budovat celou třídu najednou, prozatím nebude pokračovat, dokud nebude jisté, že parcely budou volné.

Když nebylo možné okamžité využití této nabídky, začala jednání s bankou Živnostenskou. Ani tato jednání ale nakonec nevedla k dohodě a ani k předchozí nabídce se městská rada již nevrátila.

11 Třetí Mrštíkovo vystoupení: výzva ke studentstvu v Lumíru 20. října 1898.

Vilém Mrštík do třetice agituje ve prospěch staré Prahy svou výzvou ke studentům, jež do té doby zůstávali stranou. Ostře apeluje na jejich svědomí: „*Celé vysvědčení nyní sobě a má na vůli: buď skutkem vyvrátiti pochybnosti o své zdatnosti nebo setrvat v povážlivé inkriminaci veřejného mínění, které mu – a ne už bez důvodu – na čelo vpaluje znamení, jakého sněsti nemůže žádný čestný člověk ani stav! Že studentstvo bez rady a radosti k boji, nečinně dovedlo přihlížet k největším nepravostem, páchaným na vzhledu Prahy – patří mezi nejdrsnější okamžiky celého zápasu. Studentstvo už po dvě léta je svědkem zoufalého boje za Prahu, nepřiskočilo na pomoc, nevzplanulo odbojem, bez nejmenší známky vzpoury trpí drancování Prahy dál! Avšak takovéto mlčení a apatie nejen studentstva, ale i jiných povolanych kruhů mohlo by se vykládat za schvalování jednání radnice, za trpění drsné nadvlády ziskuchtivé nevzdělanosti, kramářských praktik nad inteligencí, duchem i citem. [...] ‚Matičkou‘ nazýváte svou Prahu a těžko rozhodnout, zda z lásky. Pakli z lásky – dokažte ji! – Kdo se jí má zastat ne-li Vy – studenti? Budoucí výkvět národa? Kdo jiný ji má zachránit, když student první je, kdo se boji za ni vyhýbá? [...]*

Svolejte schůze své, svolajte velká shromáždění přátel Prahy, však bez rozdílu stavu a vyznání, buďte jim vůdci, ostruhou, bičem, duší celého tažení, ať Vás slyší hlava země, ať Vás vyslechne stát – před ničím se nezastavujte, všude žádejte radu, pomoc, záruky. [...] A to nechat každý z Vás má na paměti, že i v rukou Vašich leží zodpovědnost a že svým vystoupením mužným a nadšeným můžete prospěti cti a slávě svého stavu.“⁸⁹

⁸⁹ Cit. dle MRŠTÍK, V.: Feuilleton. Studentstvu. Lumír. roč. 27, 1898-1899, č. 4, s. 46

12 Schůze studentstva v Karolinu

Mrštíkova ostrá výzva přinesla výsledek v podobě studentské schůze uspořádané na univerzitní půdě v Karolinu 27. listopadu 1898. Velmi pochvalně se o ní zmiňovaly Národní listy: „*Včera konaná universitní schůze v sále Karolina stala se úchvatným a krásným projevem veškeré české mládeže studující pro myšlenku zachování starobylého rázu naší královské Prahy. Myšlenka tato vznítla veliký boj, který vyšel ze středu umělců, literátů, historiků, architektů a nyní vždy mocnějšími vlnami rozehvívá hladinu našeho celého veřejného života, zachvacuje i široké vrstvy českého uvědomělého obyvatelstva. Jen studentstvo dosud mlčelo, nevšímal si této akce [...] Avšak nebyla to netečnost ani liknavost mezi studenty. Čekali pouze na podnět, čekali, až budou zavoláni. A jakmile se ozval hlas volající je k práci, jakmile v Lumíru objevil se Mrštíkův apell na studentstvo, přišlo studentstvo a celým jasným a vroucím západem svého mladistvého nadšení a dokázalo včerejší velkolepou manifestací, že dosud plní svůj úkol a své povinnosti, jež jsou mu vytčeny ve veřejném jeho působení.*“⁹⁰

Přednášky se kromě studentů zúčastnili i někteří univerzitní pedagogové a mnohé významné osobnosti: Vilém Mrštík, jenž kvůli této události přijel z Moravy, byl několikrát studenty vyzýván, aby se ujal slova. „*Ale mužové péra bývají spíše muži činu nežli muži slova, a proto Mrštík mlčel.*“⁹¹ Kromě něho se ke schůzi dostavil starosta Podlipný a další zástupci obce pražské, dr. Frič, dr. Scheiner, Schnirch, inženýr Materna nebo architekt Osvald Polívka a spisovatel Václav Hladík. Pozvaní pánové Svatopluk Čech a Ignát Herrman se nemohli dostavit osobně, a tak alespoň zaslali dopisy vyjadřující podporu, které byly přijaty s nadšeným aplausem. Vyjma jejich listů byly zmíněny i další dopisy a přípisy podporující studentskou akci.

Po té se ujal slova Karel Chytil.

⁹⁰ Cit. dle Studentstvo pro zachování starého rázu Prahy. Národní listy. 28.11.1898, s. 2

⁹¹ Cit. dílo, s. 2

12.1 Přednáška Karla Chytila O historickém vývoji a rázu Prahy⁹²

Univerzita, jakožto jedna z nejstarších pražských institucí je těsně spojena s Prahou a toto těsné propojení je pak podle dr. Chytila i důvod, proč právě ona má právo na to, aby dohlížela na celkový vývoj města.

Po tomto krátkém úvodu se již věnuje samotnému stavebnímu vývoji města. Od prvních kupeckých osad přes Prahu románskou, gotickou, stavební rozmach za Karla IV. až k nejvyššímu purkrabímu Karlu hraběti Chotkovi. Doba jeho správy patří k významným obdobím, kdy se Praha pomalu formovala v moderní město. V souvislosti s rychle rostoucími pražskými předměstími se objevuje důležitý moment – Praha je najednou obklíčena dalším městskými celky, které zamezují jejímu růstu. Negativním důsledkem vzniku předměstí byla ztráta mnohých zahrad a sadů. Avšak nejzásadnější ze všech negativ je ovlivnění centra Prahy vývojem na jejích předměstích: „*Stavební podnikavost nalezla v předměstích pole úplně volné a vyžadovala tuto volnost i na Praze, nechťc vázati se ohledy na to, co zde již existuje. Praha, aby ji nestihla výtku, že není tak liberální jako obce předměstské, povolovala.*“⁹³

Pak jeho přednáška přibližuje zásahy do stavebních památek a následnou reakci těch, kteří je chtěli zachovat. Přes počáteční nezdary, ale sleduje, že „*známky lepšího pochopení jeví se již na obzoru a doufejme, že poznání nepřijde pozdě.*“⁹⁴ A svou řeč tak zakončuje s optimismem.

12.2 Hodnocení schůze na stránkách Volných směrů

Kromě Národních listů našla manifestace svůj ohlas i na stránkách časopisu Volné směry. Vystoupení Karla Chytila bylo v článku velmi chváleno, nejen za samotný obsah jeho projevu, ale rovněž také za celkový dojem. „*Šťastnou byla volba osoby dra Chytila pro manifestační schůzi českého studentstva. Věru, že rozvaha jeho, správnost opravdovým citem k umění a k historii naší vedených posudků, spravedlivost, která nikde neubírá, nikde také zbytečně nenadnáší, vzorem ho činí všem, kdož pracovati a působiti chtějí za heslem, které stále hlučněji kolem se ozývá. Čím důležitější záležitosti dotýká se heslo, tím opravdověji sluší uvažovati*

⁹² Schůze byla organizována českým studentstvem po dohodě se zástupci z řad literátů. Původní článek otištěn v Národních listech ze dne 29. 11. (CHYTIL, K.: O historickém a stavebním rázu Prahy., s. 1)

⁹³ Cit. dle CHYTIL, K.: O historickém a stavebním rázu Prahy., s. 18

⁹⁴ Cit. dílo., s. 26

*o všem, co s fedrováním jeho souvisí, jelikož fedrování to má být přece vždy jen prostředkem k dosažení žádoucího cíle.*⁹⁵

Mezi dalšími řečníky se kromě zapálených studentů objevil také primátor měst pražských dr. Podlipný. Vyjádřil podporu hnutí obránců staré Prahy a přiznal, že on sám od mládí patří k jejich sympatizantům. Když se ale snažil hájit postoj městské rady tím, že „ostré útoky na rozhodující faktory vzbuzují protitlak“⁹⁶, nesklidil mnoho nadšení a vyložený odpor v sále vzbudila jeho reakce na požadavek shromáždění na znovuzřízení umělecké komise tím, že komise „se nerozešla, že jen nepracuje,“⁹⁷ Autor článku se pak musel nad takovým vyjádřením překvapeně pozastavit.

Výsledkem schůze bylo množství požadavků, jež měly být předneseny městské radě nově ustavenou tříčlennou deputací. Vedle již zmíněného požadavku znovuzřízení umělecké komise, jež měla zapojit nejen architektky a výtvarné umělce, ale nyní také nově i literáty,⁹⁸ a dalších požadavků s její činností souvisejících, se zbylé požadavky týkaly záležitostí stavebních.⁹⁹ Schůze dala podnět pro vytvoření stálé studentské komise, která se měla ve spolupráci s umělci, starat nejen o zachování starobylého rázu Prahy, ale také o agitaci na území celých Čech.¹⁰⁰

Přes veškeré nadšení, které nejen tato schůze vzbudila, nevynechává autor ani záležitosti, které podrobuje ve svých úvahách větší či menší kritice. Prvně zmiňuje, že nelze zaměřit pozornost pouze ke snaze zachovat staré památky, ale nutné je také starat se o nové části města a jejich řádné upravení. Aby však bylo pochopeno, že

⁹⁵ Cit. dle Volné směry. 1899, roč. 3, s. 100n

⁹⁶ Cit. dle Studentstvo pro zachování starého rázu Prahy. Národní listy. 28.11.1898, s. 2

⁹⁷ Volné směry, 1899, roč. 3, s. 101

⁹⁸ K tomuto požadavku se autor článku vrací o několik stránek dále. Vyjadřuje tu svůj nesouhlas, jelikož se nedomnívá, že by právě zapojení literátů mělo nějaký význam. Práce v komisi je vzhledem ke své náplni spíše blížká architektům či inženýrům, avšak podle něj je důležité, aby v komisi zasedli lidé, jenž jsou ochotni pomoci a pak už nezáleží na tom, jaké je jejich civilní povolání. Další změnou, se kterou přišel nový návrh, byl požadavek, aby byli členové komise za svoji činnost placeni. To ale není podle autora příliš dobré řešení, jelikož se obává, jejich snadné ovlivnitelnosti. Nepředpokládá také, že by městská obec byla ochotna vyplácet odměnu sboru, jehož složení by nemohla, podle dalšího ze studentských požadavků, ovlivnit. Navíc by případné odměnění bylo nespravedlivé vůči členům jiných komisí, kteří za svoji ochotu nedostanou nic. (Vолné směry. 1899, roč. 3, 106n)

⁹⁹ „[...]Dále žádáno: zachování dosavadního rázu náměstí staroměstského, zachování tří domů zakoupených pro městskou pojišťovnu, zachování radnice staroměstské a okolí jejího, zachování charakteristického rázu ulice Železné, Melantrichovy, Celené, Karlovy, Spálené, Perštýna a j. zachování kostela sv. Karla Boromejského, sv. Václava, na Zderaze, sv. Vojtěcha u Prašné brány, nezměněné zachování staré báňovité střechy kostela svatovítského, zastavení průlomu ‚U Klíčů‘ dle návrhu umělecké komise, zachování malebných zákoutí a náměstí Malé Strany, uchránění Vyšehradské skály před zamýšleným průlomem.“ (Cit. dle Volné směry. 1899, roč. 3, s. 101)

¹⁰⁰ Volné směry, 1899, roč. 3, s. 101

jedna věc souvisí s druhou, je nezbytné, aby se mladé generaci dostalo vzdělání v oblasti umělecké. Studenti by se měli v této oblasti vzdělávat již od svých středoškolských studií a zlepšení by mělo nastat i na školství vysokém. To, že takový požadavek nebyl na schůzi vyřčen, považuje za chybu, jelikož právě v nedostatku vědomostí v tomto oboru vidí příčinu mnohých špatných rozhodnutí.

Jeho další výtka upozorňuje na úzké zaměření obranných snah na jednotlivé stavební památky, kdy je ale přehlížena otázka úpravy jejich okolí. To je často formováno zásahy, které jsou sice podniknuty ke zlepšení situace ve městě, ale ve svém důsledku spíše věci uškodí. Jedním z takových příkladů je budování veřejných komunikací. A právě proto by ochránci měli věnovat pozornost přípravám a projektům k těmto veřejným podnikům. Jejich lhostejnost pak nechává rozhodnutí na těch, kteří nemají o zachování památek zájem a soukromé zájmy pak převládají nad veřejnými.

Přes veškerou zdrženlivost v nadšení ale považuje studentskou manifestaci za dobrý krok kupředu a pokud si při současném nadšení budou studenti všímat i uměleckých otázek a snažit se obohatit své znalosti i v oboru výtvarném, má autor za to, že by mohla být jejich akce pro Prahu přínosem.¹⁰¹

¹⁰¹ Volné směry, 1899, roč. 3, s. 102, 103, 107

13 Spor o severní stranu Staroměstského náměstí

Rozhodnutí o stržení tří domů na severní straně Staroměstského náměstí, na místě dnešního Ministerstva pro místní rozvoj, přišlo krátce po Manifestační schůzi pražského studentstva. Stalo se onou pověstnou poslední kapkou po které věci nabraly najednou rychlý spád.

13.1 Iniciativa Zemského výboru

30. listopadu 1898 byl na schůzi Zemského výboru koncipován dopis městské radě, v němž je vyjádřen podiv nad zprávami zveřejněnými v denních listech o plánovaném bourání tří domů na severní straně Staroměstského náměstí č.p. 931, 932 a 933-I¹⁰². Zemský výbor se odvolával na zprávu městské rady z 3. června 1897, kterou uznávala uměleckou a historickou hodnotu zmiňovaných tří domů a kterou považoval zemský výbor za záruku, že domy nedojdou úhony i přesto, že na jejich místě měla být vystavena budova městské pojišťovny. V denních listech bylo totiž uvedeno, že budoucí sídlo pojišťovny by mělo do svého průčelí pojmout fasády zmíněných domů, aby tak alespoň část z nich byla zachována.

Nejnovější zprávy, jež se objevily v denním tisku, ovšem hovořily o tom, že se městská rada rozhodla pro kompletní demolici domů. Důvodem k tomuto kroku měla být snaha opatřit práci nezaměstnaným dělníkům. Takový důvod považoval zemský výbor za výsměch veškerým snahám ochránců o zachování starobylého rázu města. Jak dále výbor uvádí, nevěnoval by podle svých slov takové informaci větší pozornost, kdyby v poslední době nedocházelo k významným ztrátám na starobylé pražské zástavbě. Tímto tedy zemský výbor městskou radu žádá, aby zastavila plánovanou demolici, pokud je tomu opravdu tak, že o takovém kroku uvažovala, a s ohledem na zmiňovaný údajný důvod poznamenává, že pro zaměstnání dělnictva bez práce lze najít mnoho jiných objektů, jejichž ztráta by nebyla významná.¹⁰³

¹⁰² Městská rada se na své schůzi 29.11.1898 usnesla „*aby se stalo v příčině stavby paláce pojišťovny podrobné dohodnutí s panem arch. Polívkou na základě jeho dřívějších náčrtků a plánů. Následkem toho také zamítla rada městská návrh komise asanační, aby domy čp. 931, 932 a 933 na Staroměstském nám. zůstaly zachovány.*“ (Cit. dle Věstník obecní..., 1898, s. 78)

¹⁰³ Věstník obecní..., 1898, s. 79

13.2 Odpověď městské rady

Obsah dopisu byl projednán na schůzi městské rady 3. prosince 1898. První výtkou z její strany byla nespokojenost s tím, že dopis byl ze všeho nejdříve uveřejněn v denním tisku, místo aby jej na prvním místě obdržela městská rada. K samotné žádosti o zastavení demolice se městská rada ohradila poukazem na to, že zástavba, o které se celou dobu jedná, spadá již od počátku do území asanačním zákonem určeného k demolici. Krom toho podle zprávy městské rady nemají domy ani uměleckou ani historickou hodnotu. O několik řádek níže ovšem zpráva připouští, že jedině prostřední z domů „*má větší význam umělecký, avšak jest uvnitř tak porouchán, že ani tento, ani domy sousední k obecním účelům adoptovati se nemohou.*“¹⁰⁴

Rovněž posudek stavebního úřadu, o nějž zažádala městská rada na základě pokynů sboru obecních starších, nevyzněl pro zachování trojice domů příznivě. Úřad poukazoval na špatný stav železných a dřevěných částí, nedostatečný prostor a podmínky nevyhovující požárním předpisům. Posledním hřebíčkem do rakve byl rozpočet nákladů související s adaptací domů, který by pro městskou radu znamenal ztrátu.¹⁰⁵

O tom, že budoucí reprezentační budova městské pojišťovny má vyrůst právě na území Staroměstského náměstí, bylo jednomyslně rozhodnuto už o dvě léta dříve. Na schůzi městské rady 25. srpna 1896 vznesl jeden z pražských radních Karel Vlček návrh, aby v souvislosti s povzbuzením stavební aktivity bylo městské pojišťovně umožněno vybrat si na Staroměstském náměstí vhodnou parcelu pro svoje sídlo, které by bylo dostatečně reprezentační.¹⁰⁶

Na schůzi 2. března následujícího roku pak k dotazu náměstka Karla Vlčka zástupci městské pojišťovny pánové dr. Frič a náměstek dr. Srb oznámili, že její vedení by rádo získalo na Staroměstském náměstí parcely domů č.p. 931, 932 a 933-I. Náměstek pan Vlček proto doporučil, aby si pojišťovna nechala vypracovat návrhy a stavební plány, aby mohla být stavba započata ihned potom, co městská rada domy získá.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Cit. dle Věstník obecní..., 1898, s. 79

¹⁰⁵ Stavební úřad pražský proti zachování domů č.p. 931-933 na Staroměstském náměstí. *Národní listy*. 11.1.1899, č. 11, s. 2

¹⁰⁶ Věstník obecní..., 1896, s. 113

¹⁰⁷ Věstník obecní..., 1897, s. 27

27. ledna 1899 městská rada rozhodla o demolici všech tří domů, aby mohla být parcela odevzdána městské pojišťovně. Podmínkou bylo, aby byla novostavba svým rozsahem a uspořádáním průčelí co nejvíce přizpůsobena okolní zástavbě. K návrhu starosty Podlipného byla vyslovena podmínka, aby byl do novostavby zahrnut prostřední ze tří domů.¹⁰⁸

Rozhodnutí mohlo padnout až na třetí pokus, jelikož na dvou předchozích schůzích nebyl sbor obecních starších pro malou účast schopen hlasování. Usnesení městské rady bylo přijato a proti zboření domů č.p. 931, 932 a 933-I „hlasovali z celého sboru¹⁰⁹ (!) pouze pp. P. Eckert, Kubert, J. Sokol, [Emanuel] Tonner a Dři [Prokop] Podlipský, [Josef] Scheiner, [Josef] Milde, [Stanislav] Prácheňský a [Edvard] Bastýř.“¹¹⁰

13.3 Řeč JUDr. a Friče –

Náhlý zájem obránců Prahy o tuto kauzu komentoval svým příspěvkem jeden z městských radních, Dr. Vojtěch Frič, na schůzi sboru obecních starších konané 6. února 1899. Ve své ostré řeči překvapeně poukazoval na to, že výtky k plánované akci přichází ze strany obránců až teď. Že se snaží zvrátit rozhodnutí již dávno schválené. „Že následkem ohromné úmrtnosti v Praze pod nátlakem všech zdravotních orgánů usnesla se obec na assanování města, podnikla assanaci tu s ohromnými oběťmi na úkor finančních svých sil. K tomu účelu ustavil se svého času sbor, v němž zasedali členové zemského výboru, místodržitelství, na slovo vzatí umělci a jiní známí pánové. Tento sbor vytyčil demarkační čáru, pokud se assanace má provést, a usnesl se na tom, které památky mají býti zachovány.

Plány také byly veřejně vyloženy, veřejná konkurence byla vypsána a plány „Finis Ghetto“ konečně přijaty, všemi instancemi schváleny a na základě jich zákon assanační vymožen.

A v této demarkační čáře jsou tyto domy 930 – 935 naznačeny co zdravotně závadné. Tenkrát ozval se toliko jen jediný hlas proti; ten žádal zachování starého stavu Staroměstského náměstí. Byl to hlas slovatné paní Renaty Tyršové, která

¹⁰⁸ Věstník obecní..., 1899, s. 14

¹⁰⁹ Srov. „Jsou to ze strany staročeské p.t. pánové: dr. [Josef] Milde, farář P. Eckert, dr. Stanislav Prácheňský, prof. Emanuel Tonner a Pharm. Mag. Kubert. Se strany mladočeské: Dr. [Josef] Scheiner a Josef Sokol“. (Cit. dle JEŘÁBEK, L. O novém stavebním řádu. In ŠTĚRBA, B; JEŘÁBEK, L; MRŠTÍK, V. Jednání manifestační a protestní schůze pražského lidu, konané dne 16. dubna 1899 na Žofíně., s. 15)

¹¹⁰ Volné směry 1899, roč. 3, s. 253

*klidným, rozumným, váženým způsobem prohlásila, aby zůstal stav Staroměstského náměstí netknut. Prohlásila zjevně, že ji vede k tomuto mínění princip romantiky. Stanovisko její bylo tedy oprávněno a jí byl tento princip romantický vážnější než stanovisko assanace, než zdravotnictví Pražské.*¹¹¹

Obec pražská přistoupila k vyvlastnění těchto domů a zahájila jednání tak, aby byl, podle slov referujícího, zachován starobylý ráz náměstí a „*aby tam stály domy monumentální, veřejné, umělecké ceny trvalé a zaručené*“¹¹², přesně tak, jak to ve své petici žádala Umělecká Beseda. Na místě prvně zbořených domů 934 a 935 byl postaven nový dům, jehož plány byly předloženy umělecké komisi a po té bylo přikročeno k přípravám na demolice zbylých tří domů. Stavební parcela měla být prodána městské pojišťovně, aby na jejím místě sama vystavěla svůj palác, který by odpovídal přáním pražské obce, a to požadavku monumentální a trvalé hodnoty stavby. Pojišťovna vyhlásila veřejně soutěž na plán stavby a jedna z podmínek požadovala, aby návrh přihlédl ke starobylému rázu Staroměstského náměstí. Za vítězný projekt měl jeho autor obdržet honorář. Oproti předchozím konkurzům však pojišťovna tuto skutečnost netajila, ale oznámila to veřejně.¹¹³

Události, které následovaly, popisuje Dr. Frič ve svém referátu: „*A tu jest ten moment celého obratu ve veřejném mínění (Souhlas.), tu počaly ony výtky o nedůstojném způsobu, o nepoctivosti, varování všech interessentů a zrazování, aby práce podávány nebyly. [...] a tu povstala ona spousta nicotných výčitek, napadání, podezřívání, a k tomu napadání bouřeny spolky, schůze, přednášky byly učiněny a sypaly se do veřejnosti nepravda za nepravdou, agitace nechutná nabyla pole až na vyšší instance. (Tak jest!)*

Dále se pak udiveně táže: „*Kde byli ti pánové, co dovolili domy 934 a 935 sbourat? Kde byli, když majitelé domů 931 – 933 se expropriaci vzpírali, kde byli ti pánové, když místodržitelství uznalo, že domy ty musejí padnout ze zdravotních*

¹¹¹ Řeč JUDra Vojtěcha Friče, s. 2

¹¹² Cit. dle Řeč JUDra Vojtěcha Friče, s. 3

¹¹³ V souvislosti se zmiňovanou veřejnou soutěží na budovu městské pojišťovny uveďme ještě jeden článek ze stejného čísla časopisu Volných směrů. Pojednává o Vojtěchu Fričovi a o jeho vztahu k uměleckým soutěžím. Pan radní zastává podle autora příspěvku již dávno přežitý a uměleckou obcí zavrhnutý „*nezpůsob, svrchovaně nekorektního a nesprávného řízení konkurenčního, které pozůstává v tom, že při veřejné všeobecné soutěži přiojednány jsou proti honoráři práce u zvláště vyvolených umělců, který nezpůsob v případě vypsání soutěže na městskou pojišťovnu hledá u nás těžko sobě rovného.*“ (Cit. dle Volné směry, 1899, roč. 3, s. 260)

Při jiných konkurzech se kromě širší konkurence zapojila i konkurence užší, odměněná, jenž byla složena z několika vážených pražských architektů a o jejichž účasti bylo rozhodnuto na základě jejich významu. Jejich návrhy zkoumala a hodnotila předem zvolená umělecká komise. Tudíž není možné podle autora článku tyto případy srovnávat.

*ohledů, kde byli, když se boural Storchův dům? Proč tenkrát tak mluveno nebylo?*¹¹⁴

V samém závěru uvádí některé argumenty obránců, jež se ale podle něho nezakládají na pravdě, a tak jeden po druhém vyvrací.

13.4 Odpověď obránců staré Prahy na stránkách Volných směrů

Proti vyjádření dr. Friče, mj. i člena ředitelství městské pojišťovny, vystoupil časopis Volné směry¹¹⁵ článkem uveřejněným ve třetím čísle. *„Řeč p. dra Friče náleží k oněm řečem, které neobírajíce se podstatou chytí několik na různých místech projevených, pro záležitost o níž jde, celkem bezvýznamných projevů, které pro zaslepení posluchačstva hledí notně pocuchati.*“¹¹⁶

Autor této polemiky nezůstává ve své obhajobě pozadu za impulzivní řečí svého protivníka. Zdůrazňuje, že argumenty dr. Friče jsou založeny na mylné interpretaci původní žádosti Umělecké Besedy, již bylo ospravedlňováno plánované stržení trojice zmiňovaných domů. Petice se snažila o zachování těchto tří cenných objektů, přičemž v ní bylo připuštěno, že jejich zbourání možné je, ovšem pouze v tom případě aby *„učinily místa veřejným budovám monumentálním, umělecké ceny trvalé a zaručené*“¹¹⁷.

Tato možnost se pak panu Fričovi stala argumentem obhajujícím rozhodnutí o demolici. Z původní snahy o záchranu domů se tak protistrana snažila vykřesat důvod pro jejich zbourání.

Aby mohl být požadavek zmíněné petice obhájen, začalo se o budoucím sídle pojišťovny, o domě činžovním, hovořit jako o palác městské pojišťovny.¹¹⁸ Nad tímto novým vyjadřováním se autor článku pozastavuje a ptá se dále, jak by asi na novou interpretaci svého požadavku reagovala Umělecká Beseda. *„Přáli by si [členové Umělecké Besedy] míti sbourány celkem nenastrojené, prosté ty staré domy, které však celým zjevem a to přes všechno pomlouvání advokátů mají svůj umělecký a historický význam: aneb by si zde přáli míti činžovní dům nově*

¹¹⁴ Cit. dle Řeč JUDra Vojtěcha Friče, s. 4 a 5

¹¹⁵ Volné směry, 1899, roč. 3, s. 253 - 260

¹¹⁶ Cit. dle Volné směry, 1899, roč. 3, s. 253n

¹¹⁷ Cit. dílo, s. 255,256

¹¹⁸ Tamtéž, s. 255,256

vyšňorený, který by se dle nezpůsobu poslední dobou zavládnuvšího nazýval palácem (!) a který stejně neoprávněně veřejnou budovou nazývá jest nyní.“¹¹⁹

Žádný další rozumný důvod, jenž by mohl bez výjimky obhajovat rozhodnutí městské rady však autor článku v řeči pana Vojtěcha Friče nevidí. „*Má tu býti důvodem, že plány assanačního obvodu nerozumně se vedly, což bylo, jak se p. dr. Frič přesvědčiti může, již před lety důtklivě a podrobně ukazováno.*“¹²⁰ Ani argument, že obránci staré Prahy přichází se svou snahou vždy pozdě, nelze brát za relevantní důvod. Nebylo by totiž příliš snadno proveditelné, aby protestovali proti bourání starých domů ještě dříve, než o tom začne městská rada vůbec jednat.

K dotazu pana Friče, kde že byli ti pánové, když nezasáhli proti dřívějšímu stržení sousedních domů č.p. 934 a 935, odpovídá autor s povzdechem, „*že byli ti pánové bohužel tam, kde jsou dnes, že při svých snahách nedospěli v hájení památek pražských dál, že mluvili o domech těch stejně jako dnes o domech č. 931-933, jen že je tehdy pan Dr. Frič neslyšel, poněvadž osud domů č. 934 a 935 ho nezajímal.*“¹²¹

V závěru svého příspěvku shrnuje celé vystoupení svého oponenta: Fričova řeč byla řečí obhajovací a z pohledu samotného dr. Friče byla správná. Ovšem ve smyslu, jakým ho chápe on, ve smyslu právnickém. Pražská obec zakoupila domy, městské pojišťovně ovšem prodala pozemky, na kterých nemovitosti stály a které se pozemky stanou až po zbourání staré zástavby. Bylo tudíž nasnadě, že bude nutné tyto tři domy odstranit, jelikož nyní stojí na cizím pozemku. Doposud zůstala jeho argumentace na poli právnickém, a jeho závěr byl tudíž správný. Pan Frič však bohužel pokračoval v obhajobě rozhodnutí městské rady a tím celkové vyznění jen pokazil. Ve snaze dokázat, že městská rada není nepřítelem starých památek a že její rozhodnutí bylo myšleno v nejlepším zájmu pro prospěch obce, ukázal na pravý opak.

„*Otisk řeči pana Dra Friče je dokladem špatných závěrků na falešných základech, přes to ale zajímá velice a nutno ho vítati: je lépe, když pánové řeknou své, třeba nesprávné náhledy a důvody pro odhlasování té které důležité*

¹¹⁹ Cit. dle Volné směry, 1899, roč. 3, s. 255,256n

¹²⁰ Cit. dílo, s. 257

¹²¹ Cit. dílo, s. 258

záležitosti, nežli kdy hlasují vůbec bez důvodu, jen za tím účelem, aby zachránili samosprávu.“¹²²

14 Manifestační schůze na Žofíně

Na den 16. dubna 1899 byla studentským komitét, zvoleným na předchozím shromáždění v Karolinu, svolána Manifestační schůze pro Starou Prahu do prostor Žofína. Na ní se však k lítosti redaktora Volných směrů, dostavilo z řad studentstva velmi málo účastníků.¹²³ Redaktor Národních listů se k tomuto faktu vyjadřuje poněkud jadrněji: „*Trapně překvapilo malé účastenství studentstva. Nevěříme, že by snad nadšení studentstva pro věc staré Prahy ochladlo a hledáme vysvětlení toho zjevu v jiných okolnostech, neboť dostavivši se studentstvo náleželo většinou pouze k jednomu a to nejméně čtenému středisku studentskému.*“¹²⁴

Svou přítomností poctili shromáždění kupř. inženýr Otakar Materna, prof. Jaroslav Goll, Karel Chytil, Emanuel Tonner, Boh. Schnirch, předseda Umělecké besedy, architekt Jan Zeyer, dr. Stanislav Prácheňský, člen sboru obecních starších, Stanislav Sucharda, předseda spolku Mánes ad.¹²⁵

„*Schůzi zahájil stručnou řečí spisovatel pan Frant. Herites, který uvítal shromáždění a navrhl, aby za předsedu schůze zvolen byl ze řad studentstva pan MUC. Drnec, který pak krátce vylíčil historii akce pro zachování starobylého rázu Prahy.*“¹²⁶ Poté vystoupil první ze tří přednášejících, architekt Bohumil Štěrba se svým příspěvkem O stavebním vývoji a programu veleobce Pražské.

14.1 Vystoupení Bohumila Štěrby

Počínaje ideami Velké francouzské revoluce se podle jeho názoru začala vytrácet úcta k dosavadním názorům. To se týkalo samozřejmě i oboru stavitelství a důkazem o tom, že si lidé neváží starého umění může být to, že během 100 let bylo zbořeno více jak 500 památek, tedy víc, než bylo vystavěno za tři století. Mohutný rozvoj stavební činnosti na rychle se zalidňujících pražských předměstí měl svůj

¹²² Cit. dle Volné směry, 1899, roč. 3, s. 260

¹²³ Tamtéž, s. 393

¹²⁴ Cit. dle Národních listů, 17.4.1899, roč. 39, č. 106, s. 1

¹²⁵ Tamtéž, s. 1

¹²⁶ Cit. dle Národních listů, 17.4.1899, roč. 39, č. 106, s. 1

vliv na tytéž požadavky v pražském historickém středu. Vzpomíná na snahy o zachování starého rázu, na smutný konce umělecké komise. Připomíná i tehdejší stav ve stavitelství, kdy architekti, zahlceni prací, jsou žádáni o vypracování plánů pro stavby, jež jsou ale svým charakterem diametrálně odlišné. Velké vytížení jim pak ubírá možnost věnovat konkrétnímu případu náležitou péči, a tak bohužel nemohou dostatečně pochopit uměleckou cenu toho kterého objektu. Moderní stavby jsou tak jen velmi slabou napodobeninou originálu, jehož bychom si ale měli vážít, jako dokladu naší staré vzdělanosti.

Neméně důležitým faktorem hovořícím pro zachování starého rázu je to, co bychom dnes nazvali cestovní ruch. „*Myslíte, pánové, že by evropská elita jezdila dívat se na takové vaše ‚pěkné‘ moderní město – na takové Vinohrady třeba o půl milionu obyvatel? Takových měst jest v Evropě na tucty, ale naše stará, velebná, živná matička Praha jest jen jediná a jedinou musí zůstat!*“¹²⁷

Zachovat je podle něj třeba to, co je historicky a umělecky cenné. Odmítá názor, že lze zachovat starobylých ráz v nově projektovaných ulicích, tedy vystavět nové stavby s použitím starých motivů a vytvořit tak jakýsi pseudo-starobylý ráz. Nesouhlasí ani s tím, že by měly být zachovány pouze nejcennější objekty v jejichž sousedství by ale vyrostly nové moderní stavby, jelikož „*i celkový charakter i umělecká cena takto ‚zachovaných‘ starých objektů úplně se ničí.*“¹²⁸

A naprosto nedostatečné je podle něj řešení navrhuující zachovat cenné detaily některých staveb v muzeu či lapidáriu či dokonce pouhé zachycení budov na malířských plátnech nebo fotografických deskách.

Nejúčinnějším postupem pro zachování starobylého rázu je: „*neštvati naň regulační lineál a podnikatelskou motyku!*“¹²⁹ Komunikace nebudou podle jeho názoru tím, co by vyprovokovalo prosperitu obchodu a živností. Nejfrekventovanější ulice jsou ty úzké, staré, křivolaké uličky, kdežto v širokých bulvárech ruch řídne. Přetváření centra Prahy jako čtvrti pro majetnější obyvatele nepřispěje k jejímu zalidnění, ale naopak k úbytku jeho obyvatelstva. Pro příklad

¹²⁷ Cit dle: ŠTĚRBA, B. O stavebním vývoji a programu veleobce Pražské. In ŠTĚRBA, B; JERÁBEK, L; MRŠTÍK, V. Jednání manifestační a protestní schůze pražského lidu, konané dne 16. dubna 1899 na Žofíně., s. 5

¹²⁸ Cit. dílo, s. 6

¹²⁹ Cit. dílo, s. 6

nemusí chodit daleko, když vzpomene na asanační podnik: „*tam viděti dobře účinek a cenu opatření, neřídících se skutečnými poměry, ale populárními hesly!*“¹³⁰

Na závěr se zmiňuje i o ničení pražského okolí, ve kterém mizí velké zahrady a parky a nedostatek zeleně zhoršuje ovzduší. Bohatí lidé raději opouští město a uchylují se na svá letní sídla a živnosti a obchod pak skomírají. V pustošení okolí vidí dopad na sociální a hospodářské problémy a příčinu toho zase v tom, že lidé ovládaní velkými plány, silnými hesly a slovy, přijímají všechna negativa jako nutnou součást vývoje k lepšímu. Upozorňuje také na to, že spousta podniknutých a často velmi nákladných akcí je ve výsledku prováděna úplně zbytečně. Rozsáhlé plány rovněž odčerpávají finance na opatření využitelná snad až v budoucnu, přičemž na jejich využití pro současnou potřebu se nedostává.

Příčinu všech problémů vidí v tom, že o věcech rozhodují v řadách samosprávy ti, kteří mnohým z řešených problémů vůbec nerozumí. Čas od času je sice vyslechnuto názorů znalců, ale jak bylo možné vidět v případě umělecké komise, pokud jejich názor pánům radním nevoní, odborník-neodborník, jeho pomoc již není vítána. Kritizuje praktiky pražské radnice, která hesla a akce zneužívá pro svoje osobní zájmy. Změnu vidí pak v tom, že veřejnost bude mít možnost vidět dění na radnici, že budou známa jména těch, kteří přišli s dobrými návrhy, stejně tak jako jména těch, jejichž návrhy dobré nebyly. V neposlední řadě je nutné doplňovat samosprávu lidmi, jenž mají široký rozhled. „*Při rozvoji všech nauk nikdo nemůže všemu rozumět. Vzdělanec však ví, čemu nerozumí, a poctivec nerozhoduje o věcech, kterým nerozumí!*“¹³¹

14.2 Vystoupení Luboše Jeřábka

Druhým referujícím byl Luboš Jeřábek, jenž přispěl svou přednáškou o novém stavebním řádu. První protesty ozývající se proti boření památek bylo možno zachytit již v padesátých a šedesátých letech 19. století, tehdy ještě za úřadování německé radnice. I po národnostní výměně však zůstalo při starém a památky mizely i tehdy, když byla radnice obsazena českými radními. Smutný výčet bouraných pamětihodností zahajuje zmínkou o pražských kašnách, jež musely

¹³⁰ Tamtéž, s. 6

¹³¹ Cit. dle ŠTĚRBA, B. O stavebním vývoji a programu veleobce Pražské. In ŠTĚRBA, B.; JEŘÁBEK, L.; MRŠTÍK, V. Jednání manifestační a protestní schůze pražského lidu, konané dne 16. dubna 1899 na Žofíně. s. 10

ustoupit ze svého místa, jelikož prý překážely v komunikaci. To, že na jejich místě vyrostly veřejné záchodky, které očividně komunikaci nevadí, je věc druhá.

Další velmi citelnou ztrátou jsou pražská podloubí, která jsou regulačními čarami odsouzena k zániku a to i přesto, že podobné unikum lze, podle jeho slov, vyjma českých zemí a severní Itálie v Evropě jen stěží nalézt.

Vyjmenovává poté další ztracené památky, jež nakonec sjednotily hnutí těch, jimž záleželo na starém rázu Prahy. Jak dále uvádí, byl jejich boj mírný, založený na upozorňování, nanejvýš lehké kritice stávajícího postupu. Dr. Jeřábek připomíná, že to byl tenkrát on, kdo varoval, že jediná možnost, jak otázku zachování památek prosadit, je změna stavebního zákona. Tehdy jeho poznatek podle něj nebral nikdo příliš vážně, ale následující události mu daly za pravdu. To když byla zbořena prelatura u chrámu sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí, to když plánovaná přístavba radnice měla zničit část Malého náměstí, ale hlavně smutný konec tří domů na severní straně Staroměstského náměstí. Rozhodnutí radnice nezvrátily ani protesty znalců, vyjádření české žurnalistiky, ohlas české inteligence, ba ani dopis stylizovaný nejvyšší samosprávnou instancí.

Poslední nadějí tak pro obránce starého rázu Prahy zůstala připravovaná změna stavebního řádu. Autory novely byli vrchní stavební rada Landa a rada zemského výboru dr. Franta. Jednu velkou chybu však navrhovaný koncept měl. Jak si referující posteskl, bylo při přípravě změn bohužel více hleděno k zákonodárství zahraničnímu, „*než k našim žalostným zkušenostem domácím.*“¹³² Osnova tak podle jeho názoru není dostatečnou zárukou, že památky budou skutečně chráněny.

Přestože při přípravě osnovy měli její autoři k ruce i množství petic, jež obsahovaly mnohé podněty, publikace, novinové články či jen další podněty, nevěnovali překvapivě jejich zužitkování velkou pozornost. Z toho důvodu považuje referující za nezbytné, aby byly ke stávající osnově připojeny dodatky, jež by zpřísnily zákon, „*v němž vidíme poslední a jedinou téměř ochranu nevýslovně krásné naší Prahy a její památek.*“¹³³

Jedním z nejnápadnějších pochybení novely je nová instituce Umělecké komise, která je, i přes známou historii původní Umělecké komise, podřízena působnosti pražské samosprávy (nikoliv Zemského výboru, jak bylo

¹³² Cit. dle JEŘÁBEK, L. O novém stavebním řádu. In ŠTĚRBA, B; JEŘÁBEK, L; MRŠTÍK, V. Jednání manifestační a protestní schůze pražského lidu, konané dne 16. dubna 1899 na Žofíně, s. 15

¹³³ Cit. dílo, s. 16

žádáno) a navíc ani nebylo specifikováno její personální složení, tudíž nic vlastně nebrání představitelům obce v komisi zasednout.

Celkové hodnocení předloženého návrhu nevyznívá pro jeho autory právě nejlépe. Jak se referující obává, jednotlivé paragrafy pomohou ochránit jednotlivé památky, ovšem již ne starobylý ráz, o který jde především. Z toho důvodu navrhuje vyčlenění zvláštního, čtvrtého ochranného pásma, do něž by spadaly ulice, jež byly součástí korunovační cesty.

14.3 Vystoupení Viléma Mrštíka

Na závěr přispěl také spisovatel Vilém Mrštík svým zamyšlením O významu boje za Prahu pro náš kulturní život. Není podle něj možné očekávat, že by městská rada ve svých zásadách ustoupila a ani na to vlastně už nemá právo. Krom toho v jejích řadách zasedají ti, kteří nemají sebemenší schopnost řádně rozhodovat o věcech „*týkajících se nejtěžších problémů umění*“¹³⁴

Městská rada je tu podrobena tvrdé kritice, jelikož právě kvůli ní si Češi nevysloužili nejlepší pověst: „*Jak k tomu přijde celý národ, aby pohanu snášel za několik nešťastných lidí?! Už dnes jde o nás světem jedna zvěst, že co Čech – to Avar – Hůn! – Jakým právem zaslouží si té pověsti náš národ v jádru svém inteligentní?*“¹³⁵ Upozorňuje na to, že osobní zájmy jsou jejími členy upřednostňovány na úkor zájmů veřejných. Kritiku si vysloužil i starosta Podlipný, jehož vláda na radnici je velkým zklamáním.

Bilancuje uplynulé tři roky, kdy byl veden boj za starou Prahu, a s radostí konstatuje, že zájem širokých vrstev o zachování starého rázu je téměř unikátním případem. A boj za starou Prahu považuje za jednu „*z prvních velikých zkoušek kulturní naší zdatnosti*.“¹³⁶ Na výmluvy pánů radních, že jejich konání je prakticky odpovědí na tlak, který je na ně vyvíjen, odpovídá: „*Kdo vlastně způsobil protitlak? Byli jsme to přece my, kteří se vzbouřili! - - Teprve když svými motykami a nejednou nás uhodili do hlavy, teprv když svými topory rýpat se začali v našich prsou rozohněných pro krásu Staré Prahy, teprv tenkrát vydali jsme ze sebe zvuk, který*

¹³⁴ Cit dle: MRŠTÍK, V. O významu boje za Prahu pro náš kulturní život. In ŠTĚRBA, B; JERÁBEK, L; MRŠTÍK, V. Jednání manifestační a protestní schůze pražského lidu, konané dne 16. dubna 1899 na Žofíně., s. 24

¹³⁵ Cit. dílo, s. 24

¹³⁶ Cit. dílo, s. 28

daleko ještě bude slyšet za branami Prahy a který ani nemohl a nesměl být už provázen slovy krotkými.“¹³⁷

V podobném duchu hovořil v jedné ze svých prací také Luboš Jeřábek: „*Mohutné hnutí pro myšlenku starobylého rázu více neutuchlo a ani utuchnouti nemohlo, jsou znovu a znovu živeno bořivými činy správy obce pražské. Ty vždy znovu dávaly vznítiti ne agresivní, nýbrž vnučený tento boj.*“¹³⁸

Na závěr přijalo celé shromáždění (až na jeden hlas¹³⁹) následující rezoluci:

„*Shromáždění na velké manifestační schůzi dne 16. dubna 1899 v Praze na Žofíně plně uznává svrchovanou důležitost otázky, shrnuté v pojem ‚stará Praha‘, a prohlašuje:*

1. *Že v chování rozhodujících kruhů na radnici nespátřuje povinné péče o zachování starého rázu historicky a umělecky důležitých částí Prahy v jejich celkovém obraze i význačných jednotlivostech.*

2. *Tím je Praha poškozována nejen v ohledu estetickém, ale i národním a hmotném.*

3. *Proto protestujeme, aby královská malebná Praha byla pozvolna obírána o své krásy a věkopamátný ráz.*

4. *Regulování Prahy nechť přimyká se ku charakteru každé části města, a otázka Velké Prahy budiž řešena s plným vědomím zodpovědnosti rozhodujících kruhů pro přítomnost i budoucnost; pročez dále protestujeme:*

5. *aby autonomní úřady naše rozhodovaly o věcech, kterým v nynějším složení svém pravděpodobně rozuměti nemohou; neboť tak dobro autonomie se stává zlem a tím podlamuje se důvěra a oprávněnost našeho snažení; to tím více, že Praha je společným kulturním majetkem celého národa, o němž zastupitelstvo jediného města z důvodů všeobecně národních i ethických nemá práva samostatně a libovolně rozhodovati.*

6. *Shromáždění uznává okolí Prahy na mnoze tak barbarsky zpusťosené za integrující část města a žádá usilovně o zachování všech přírodních půvabův okolí dosud nezničených a to z důvodů nejen estetických, ale především též zdravotních.*

¹³⁷ Cit. dílo, s. 28

¹³⁸ Cit. dle JEŘÁBEK, L. Boj proti starobylému rázu Prahy od století XVIII. až na naši dobu., s. 22

¹³⁹ Tuto „černou ovci“ zdařile přibližuje nám již známý článek v Národních listech: „*Shromáždění všichni zvedají ruce pro resoluci. (Potlesk.) ‚Kdo je proti resoluci?‘ táže se předseda. Nějaký staříčkový pán pozvedá chvějící se ruku a pak rozhorlen – snad neuctivými výroky, jež slyšel o autoritě městské, snad osamělostí svého mínění – rychle odchází.*“ (Cit. dle Národní listy, 17.4.1899, roč. 39, č. 106, s. 2)

7. *Shromáždění vítá nový stavební řád jako účinný prostředek nápravy v našem smyslu a přeje si, aby nebyl zamezen neb pokažen vlivy, které předstíraným hájením svobody vlastníka podporují řádění egoismu podnikatelského, stavební lichvu a parcelářství.*

8. *Shromáždění rovněž žádá, aby působnost nového zákona rozšířena byla na veškerá města království Českého, jichž umělecké památky a starobylý ráz ochrany vyžadují, a zmocňuje pořadatelstvo, aby po úradě s odborníky v tomto směru vypracovalo a podalo sněmu pamětní spis s tou výslovnou prosbou: budiž do doby, nežli zákon nabude právní moci, ustanovena zemským sněmem zvláštní komise pro ochranu všech našich zájmů, které by jinak za nynějšího systému byly vydány v šanc novým a snad horším škodám.*

9. *Shromáždění vzpomínajíc velkého účinku hesla Staré Prahy při posledních doplňovacích volbách do sboru obecních starších, schvaluje úmysl pořadatelstva, zorganizovati se samostatně pro příští volební boj.*^{140, 141}

¹⁴⁰ Cit. dle ŠTĚRBA, B; JEŘÁBEK, L; MRŠTÍK, V. Jednání manifestační a protestní schůze pražského lidu, konané dne 16. dubna 1899 na Žofíně., s. 29 - 30

¹⁴¹ Na podzim 1899 byli někteří z řad stoupenců staré Prahy vysláni na pražskou radnici. Byli zde ovšem v menšině, což jejich úsilí příliš nepomohlo, a tak již za nedlouho bylo odhlasováno zbourání Greenova domu, o jehož zachování usiloval také Václav Vladivoj Tomek. (JEŘÁBEK, L. Boj proti starobylému rázu Prahy od století XVIII. až na naši dobu., s. 27)

15 Klub Za starou Prahu

„Zvláštní, teprve v nejnovejší době vytvořený druh tvoří spolky na ochranu měst, jich starožitného rázu a na vytvoření harmonických čtvrtí nových a spolky na ochranu krajiny a svérázné kultury domácí. Jsou to nejpotešitelnější důsledky celé činnosti, vedoucí k zdemokratisování hnutí, protože apellují nejvíce na cit a lásku k vlastní domovině. [...] u nás Klub Za starou Prahu.“¹⁴²

Ustavující valná hromada nového Klubu Za starou Prahu se uskutečnila 28. ledna 1900 v sále Pražského klubu v Jungmannově ulici 25-28, v budově Měšťanské besedy.¹⁴³ Předsedou nově vzniklého spolku byl zvolen MUDr. Alfréd Slavík, prorektor vysokého učení technického, prvními místopředsedy se stali dr. Josef Scheiner, starosta české obce sokolské, a architekt Bohumil Štěrba, jednatel spolku stavitelů. Do domácí rady byli zvoleni malířka Zdenka Braunerová, Jaroslav Felix, rada Zemského výboru království Českého dr. Bohumil Franta, c.k.

¹⁴² Cit. dle WIRTH, Z. Zachování a ochrana historických a uměleckých památek. ČČH. 1.11.1907, XIII, 4, s. 408

¹⁴³ „V neděli dne 28. ledna 1900 sešla se v sále Pražského Klubu společnost nejhornlivějších přátel myšlenky zachování starobylého a krásného rázu Prahy k ustavující valné hromadě Klubu „Za starou Prahu“. [podtrženo v původním dokumentu] Mimo hojně přítomné studentstva všech směrů z kruhů inteligence pozorovali jsme arch. Kříženeckého, arch. Štěrba, redaktora Hladíka, školního inspektora Fabiana, básníka Sovu, spisovatele PHDr. Štolce, MUDra Baštýře; z obecních starších pana JUDra L. Jeřábka, JUDra Štycha, MUDra Prácheňského, JUDra Baštýře. Schůzi zahájil krátkou uvítačí řečí jednatel bývalé Univerzitní komise p. J. Felix, který stručně vylíčil činnost studentská Univ.kom., jež nyní splyne s ustavujícím klubem. Po té v další řeči p. Dr. Jeřábek podal krátký historický nástin všech dosavadních snah za Starou Prahu a arch. Štěrba nástin prací provedených, načež p. Felix resumoval celý význam kulturní a mravní boje za Starou Prahu a přečetl nadčený přepis spisovatele V. Mrštíka, který hlubokostí a novostí myšlének obecenstvo shromážděné přímo fascinoval. Po přečtení srdečného připsu Společnosti přátel starožitností českých, jež přihlásila se za člena nového Klubu. Do předsednictva zvoleni: Za předsedu prorektor vysokého učení technického Prof. MUDr Slavík, za I. místopředsedu Dr. J. Scheiner, starosta české obce sokolské, za II. místopředsedu arch. B. Štěrba, jednatel spolku stavitelů, za členy domácí rady: Sl. Zd. Braunerová, akad. malířka, Jar. Felix, c.k. auskultant, Dr. B. Franta, rada zemského výboru král. Českého, Ing. Jan Herain, c.k. konservátor, Dr. Jan Herben, redaktor „Času“, V. Hladík, redaktor „Národních listů“ a „Lumíra“, Dr. L. Jeřábek, c.k. soudní adjunkt, a člen sboru ob. starších, K. Klusáček, akad. malíř, V. Kotrba, majitel Cyrilometh-tiskárny, J. Pelcl, redaktor „Rozhledů“, Dr. St. Prácheňský, zemský advokát a člen sboru ob. starších, Ph.Dr. A. Stolce, člen redakce Ottova Slovníku Nauč. Za náhradníky: pí. Růž. Svobodová, spisovatelka, Ph.St. Arne Novák, Václav Reimann, úředník zajišťovací banky, JU.St.Z. Šebesta, předseda spolku Student, Ph.St. V. Španihel, předseda Kurk. Ak. Čítárny, JUC. Tůma, člen výboru A.Č. Spolku, za revisory účtů MUDr. A. Baštýř, zubní lékař v Praze, Eug. Leferer, sekretář Úraz. Pojišťovny pro král. České, Arthur Pflanzler, majitel Černého Pivovaru, Jan Ševčík, vrchní úředník banky Slavie, Zároveň zvoleni za předsedu redakčního odboru spis. V. Mrštík a do sboru pracovníků 25 zástupců studentstva. Domácí rada nově ustaveného Klubu přijímá další přihlášky pod adresou: Jar. Felixe Král. Vinohrady č. 79, JUDr L. Jeřábka Praha Malá Strana u Montagu, JUDra St. Prácheňského, Praha Zderaz, a očekává hojnou účast všech vrstev české inteligence.“ (Cit. dle Zápis z ustavující schůze valné hromady Klubu Za starou Prahu, samostatný list vložen do první knihy zápisů ze schůzí Domácí rady Klubu, uloženo v archivu Klubu Za starou Prahu)

konservátor Jan Herain, redaktor Času dr. Jan Herben, redaktor Národních listů a Lumíra Václav Hladík, c.k. soudní adjunkt a člen sboru obecních starších JUDr. Luboš Jeřábek, malíř Karel Klusáček, spisovatel Vilém Mrštík, redaktor Rozhledů Josef Pelcl, zemský advokát a člen sboru obecních starších JUDr. Stanislav Práchenský, člen redakce Ottova slovníku naučného dr. Antonín Štolce.

Jelikož mnozí představitelé nové instituce vystupovali již v předchozím hnutí, navíc bylo mezi nimi více osobností společenského života a nadšenců z řad laiků, spíše než odborníků, program odpovídal již zaběhnutým postupům: protest, šířený do všech stran a zviditelňovaný všemi možnými způsoby (nátlakem na vyšší místa, vystoupením osob, či v tisku). Již brzy se však ukázalo, že jen to nestačí a že je nutný také odborný náhled a pilná příprava, takže během několika funkčních období byla domácí rada značně obměněna.¹⁴⁴

Pro první generaci Klubu bylo důležité ochránit podle jejího mínění nejcennější místa a stavby, které rozlišuje na základě jejich stáří. Z nich pak usiluje zejména o zachování ulic a náměstí, kterými vedla korunovační cesta českých králů. Druhá generace pojímá Prahu (nebo alespoň torzo, které z jejího původního celku zůstalo), tedy celé město, jako jeden veliký celek, v němž je hodnota všech staveb posuzována stejně, bez ohledu na období jejich vzniku. Celý tento ráz města však není určen pouze architektonickými památkami, ulicemi, náměstími, ale rovněž také přírodou a nezbytným místním koloritem.¹⁴⁵

První schůze, ustavující schůze domácí rady, se konala 6. února 1900¹⁴⁶, kde bylo nutno vyřešit praktické otázky: nejdříve byla stanovena výše příspěvků,

¹⁴⁴ BEČKOVÁ, K. Sto let Klubu Za starou Prahu v sedmi kapitolách. In BEČKOVÁ, K, et al. Sto let Klubu Za starou Prahu 1900-2000. s. 32

¹⁴⁵ WIRTH, Z.: Stará Praha, s. 19,20

¹⁴⁶ „Schůze zahájena předsedou p.prof. dr. Slavíkem. Přítomni: pp. arch. Bohumil Štěrba, ak.mal. K.L. Klusáček, dr. B. Franta, dr. Prácheňský, dr. A. Štolce, kons. J. Herain, auskul. Felix, z náhradníků pp. J. Šebesta, V.Krčmář, V.Rejmon. Omluvné dopisy zaslali pp. red. Pelcl, Kotrba, Španihel. Dr. J.Herben oznamuje nepřijetí funkce, nad čímž vysloveno podivení a poukázáno, že stalo se teprve nyní, ač dříve žádáno o svolení vzhledem ku kandidatuře. Pí. R. Svobodová oznamuje nepřijetí místa náhradnice odůvodňujíc je nedostatkem času. P. J. Tůma sděluje, že nemůže sdělit členství přestav býti členem výboru AČS. Vyřízení této záležitosti ponecháno p. J. Šebestovi. Funkce domácí rady rozděleny částečně, přesné rozdělení odloženo do některé z příštích schůzí, v níž členstvo domácí rady bude hojněji zastoupeno. Z tohoto důvodu nepřijat návrh pana J. Felixe, by zvoleni byli 2 jednatelé a 2 zapisovatelé. Zvoleni pouze, ježto volba předsednictva provedena byla ustavující valnou hromadou za jednatele p. J. Felix, funkce pokladníka a účetního prozatímně sloučeny v osobě p. dra. Strachenského, za zapisovatele zvolen p. V. Rejmon, za archiváře p. dr. Štolce. Všichni zvolení funkce přijímají, pouze p. V.Rejmon žádá by za zapisovatele zvolen jiný člen, ježto jemu není možno pro jiná pilná zaměstnání vykonávání té funkce. Vyřízení této záležitosti odloženo do příští schůze.[...]“ (Cit. dle Archiv Klubu Za starou Prahu. Protokoly o schůzích

záležitost členské legitimace se ujal malíř Karel Klusáček a sídla, které Klub získal v budově Měšťanské besedy, kde mu byla pronajata místnost od Pražského klubu.¹⁴⁷

Pak mohl přijít na řadu i úplně první problém: Klub se zabýval otázkou zavedení elektrické dráhy přes Karlův most. Elektrické vedení by zničilo celkový dojem a Klubu se za vydatné pomoci dalších spolků podařilo tomuto návrhu zabránit. Po Karlově mostě přesto tramvaj vyjela, napájená originálním spodním vedením proudu, jehož autorem byl František Křížík. Dráha byla však již o tři roky později (1908) zrušena.

V prvních letech existence měl vůbec Klub napilno, jelikož se každou chvíli objevila informace, že městská rada uvažuje o zboření nějaké stavební památky.

Posledním bodem rezoluce manifestace na Žofíně bylo odhodlání kandidovat v pražských komunálních volbách. Tento záměr ale domácí rada Klubu podle svého usnesení z 15. dubna 1901 nakonec neuskutečnila, jelikož si nechtěla samostatným vystupováním vytvořit nepřátele. Bylo ovšem domluveno, že bude jednáno s některými stranami, které do svých kandidátek vezmou sympatizanty Staré Prahy, kteří budou Klubem podpořeni a po svém zvolení povinni hájit staropražské zájmy ve sboru obecních starších.¹⁴⁸

V počátcích své existence byl v Klubu silný vztah k francouzskému kulturnímu prostředí daný jednak tradiční vazbou umělců na Paříž, kterou zde reprezentovala malířka Zdenka Braunerová, a jednak přátelstvím Viléma Mrštíka s francouzským spisovatelem Williamem Ritterem¹⁴⁹, který se stal mluvčím a propagátorem Prahy i hnutí Za starou Prahu nejen ve Francii, ale i v dalších zemích Evropy. V rámci toho navázal Klub přátelskou spolupráci s Komisí pro starou Paříž (Commission pour vieux Paris).¹⁵⁰

„Domácí rady“ klubu „Za starou Prahu“. Kniha I. Protokol ustavující schůze „domácí rady“ dne 6. února 1900; nečíslováno)

¹⁴⁷ BEČKOVÁ, K. Sto let Klubu Za starou Prahu v sedmi kapitolách., s. 32

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 34

¹⁴⁹ „Na celém povrchu země nebyla otevřena krásnější kniha historie a architektury. Jiné a jinak krásné snad ano. Krásnější nikoliv.“ (Cit. dle Volné směry, 1899, roč. 3, s. 610n)

¹⁵⁰ BEČKOVÁ, K. Sto let Klubu Za starou Prahu v sedmi kapitolách., s. 35

15.1 Činnost

15.1.1 Publikace

K aktivitám, kterými se Klub snažil působit na veřejnost, patřilo předně vydávání brožur, pohlednic a grafických listů s motivy staré Prahy. Tato činnost nemohla být sice rozvíjena ve velkém měřítku pro nedostatek financí, přesto však vyšly dvě statě Luboše Jeřábka: Staré Město pražské, 1902 a Malá Strana a problém jejího upravení, 1904. V roce 1907 pak album světlotisků Krásná Praha a od roku 1906 byly pro členy vydávány různé prémie a agitační či protestní letáky.

15.1.2 Výstavy

Druhým způsobem, jak ovlivnit veřejnost bylo pořádání vlastních výstav či spoluúčast na výstavách tematicky blízkých. První z výstav, které se Klub účastnil, se konala o Velikonocích 1904 ve Vyšší dívčí škole, kde byla prezentována různá vyobrazení Prahy. Mnohem větší výstava byla uspořádána o dva roky později, v únoru 1906 v Rudolfinu ve spolupráci s Krasoumnou jednotou. Předmětem výstavy byla vyobrazení s tematikou staré Prahy od konce 18. století do současnosti. Hned v červnu téhož roku zaštil Klub drobnou výstavku karikatur Prahy, která byla k vidění v jednom pavilonu na pražském výstavišti při Všestudentských slavnostech. Výstava s názvem „Tisíc a jedna motyka“ karikovala Prahu v roce 10 000.

Kromě domácích akcí se Klub prezentoval i v zahraničí: roku 1906 se zúčastnil světové výstavy v Lutychu svou expozicí pražských pohlednic a v témže roce také vystavoval v českém oddíle rakouské výstavy v Londýně.

V prvním období své činnosti se též zúčastnil Jubilejní výstavy obchodní a živnostenské komory na pražském výstavišti v létě 1908 v pavilonu města Prahy. V této expozici měly být předvedeny vybrané stavební a regulační problémy Prahy i s řešením, které navrhoval Klub.¹⁵¹

15.1.3 Společenské akce

Dalšími aktivitami Klubu, velmi prestižními a oblíbenými, byly společenské hudební večery, které ale byly pořádány jen zřídka.

¹⁵¹ BEČKOVÁ, K. Sto let Klubu Za starou Prahu v sedmi kapitolách, s. 43

Pod vlivem nejmladší klubovní generace inklinující k recesi a satíře pak začal Klub pořádat zábavní večírky, Večery staré Prahy.¹⁵²

15.2 Sídlo

Jak již bylo zmíněno na začátku, prvním sídlem Klubu se stala místnost pronajatá od Pražského klubu v budově Měšťanské besedy. V polovině února roku 1903 se Klub ucházel o pronájem spolkových místností v Obecním domě. Roku 1905 si Klub začal hledat nové prostory po výtce od svého pronajímatele, že užívá pronajatých místností i v době, kdy jsou pronajaty někomu jinému.

Jeho novým útočištěm se nakonec stal dům U Vejvodů čp. 353-I na nároží Jilské a Vejvodovy ulice. Tento dům měl být obcí pražskou vykoupen a kvůli rozšíření ulice zbořen. Pro milovníky Prahy to byla velká aféra, která vyvolala protest. Jakýkoliv zásah na domě ale nebyl dlouho proveden, tudíž ochránci získali potřebný čas.

Ještě než se stal dům novým klubovním sídlem, stěhoval se Klub počátkem roku 1906 do tzv. Novoměstské síně v Černém pivovaru na Karlově náměstí, kde mohl pořádat dvě schůze týdně. Ale již na konci tohoto roku měl pronajaty dvě místnosti v prvním patře domu U Halánků, které sdílel se dvěma dalšími spolky: Svazem českých spolků okrašlovacích a Zalesňovacím a okrašlovacím spolkem pro královské hlavní město Prahu a okolí. Vzájemná spolupráce těchto tří sdružení souvisela s vydáváním časopisu *Krása našeho domova*, kam během let 1905-1909 Klub *Za starou Prahu* přispíval svými články i aktuálními informacemi o své činnosti. Od září 1907 se schůze nejčastěji konaly v domě Luboše Jeřábka na Malostranském náměstí, v restaurantu U Petzoldů. Nějaký čas v letech 1907-1908 měl Klub v pronájmu místnost ve svatojindřišské staré faře na Novém Městě.

Dům U Vejvodů se měl stát dalším sídlem Klubu. V květnu 1908 koupil dům malíř Karel Klusáček s nutnou finanční podporou různých institucí, kterým také nabídl, že by dům mohly využívat pro svoje potřeby. Klub *Za starou Prahu* vypomohl finančně a navíc si zde nakonec pronajal dva podkrovní pokoje. Přestože cena nájemného nebyla příliš výhodná, Klub cítil odpovědnost vůči malíři, který vzácný renesanční dům svou koupí zachránil. Ale již brzy po nastěhování se mezi

¹⁵² BEČKOVÁ, K. Sto let Klubu *Za starou Prahu* v sedmi kapitolách., s. 44

Karlem Klusáčkem i Klubem začaly objevovat neshody.¹⁵³ Klub nakonec opouští dům v srpnu 1913. Kvůli novému uspořádání by totiž ztratil možnost samostatného vchodu do svých prostor. Novým sídlem se stává dům čp. 359-I na nároží Perštýna a Martinské ulice. Provizorní prostor neumožňoval veřejný provoz bohatě zásobené čítárny a knihovny, proto se k 1. srpnu 1914 Klub stěhuje do domu čp. 42-III v Josefské ulici na Malé Straně.¹⁵⁴

15.3 Prezentace veřejnosti

15.3.1 Od spolupráce na vydávání časopisu k vlastnímu periodiku

Na podzim 1904 se Klub stal z podnětu jeho místopředsedy Luboše Jeřábka kolektivním členem nově vzniklého Svazu okrašlovacích spolků. Ten začal od počátku roku 1905 vydávat časopis *Krása našeho domova* a vyzval Klub Za starou Prahu, aby se podílel na jeho redakční přípravě. Finanční situace Klubu bohužel nebyla zatím příznivá pro vydávání vlastního periodika, kterým by byla veřejnost informována o jeho činnosti a i proto Klub tuto nabídku přijal.

Časopis vycházel měsíčně a Klub v něm měl vyhrazeno své stálé místo.¹⁵⁵ Redakční příprava každého vydání probíhala ve spolupráci se Svazem, aby tak bylo předejito různým neshodám.¹⁵⁶ Ovšem nebylo možno vyvarovat se všemu, a tak Klub postupně stále více toužil po vlastním časopise. To se ovšem podařilo až roku 1910, kdy nákladem Klubu začal vycházet časopis *Za starou Prahu* s podtitulem *Věstník Klubu Za starou Prahu*. První číslo vyšlo 28. ledna 1910 (v den desátého výročí Klubu) v redakci Pavla Janáka. Úvodní ročník zůstal nejrozsáhlejší. Druhý ročník vycházel za redakce Zdeňka Wirtha, který byl po svém narukování do války v letech 1914-1917 vystřídán Karlem Guthem. Během válečných let musel být časopis z finančních důvodů značně redukován a teprve v roce 1920 nastává jistá konsolidace. Původně stanoveného rozsahu časopisu se pak ale již nikdy nepodařilo dosáhnout.¹⁵⁷

¹⁵³ BEČKOVÁ, K. *Sto let Klubu Za starou Prahu v sedmi kapitolách.*, s. 41

¹⁵⁴ *Tamtéž*, s. 54

¹⁵⁵ Počínaje čtvrtým číslem zde měl Klub svůj vlastní oddíl.

¹⁵⁶ BEČKOVÁ, K. *Sto let Klubu Za starou Prahu v sedmi kapitolách.*, s. 42

¹⁵⁷ *Tamtéž*, s. 54

15.3.2 Služby veřejnosti

Klub budoval fotografický archiv, jehož základem bylo dvě stě fotografií z pozůstalosti pražského fotografa Jindřicha Eckerta a další fotografie přibývaly zejména díky fotografickým soutěžím, které Klub pořádal.¹⁵⁸ Ty měly společně s pořádanými vycházkami za cíl popularizovat myšlenky Klubu Za starou Prahu u veřejnosti.¹⁵⁹ V klubovních místnostech byla od roku 1910 k dispozici fotokomora a o rok později zde byla otevřena čítárna a bohatě zásobená knihovna, která svým členům mohla poskytnout 400 knižních titulů a 87 titulů periodik.¹⁶⁰

15.4 Generace architektů mezi členy Klubu

Ve druhé polovině druhého desetiletí 20. století přicházejí do domácí rady představitelé tvůrčí generace architektů a mladých historiků umění. K nejvýznamnějším patřili architekti Antonín Engel, Josef Chochol, Pavel Janák, Bohumil Hübschmann, Stanislav Sochor, z kunst-historiků pak uveďme jména jako Zdeněk Wirth, Václav Vilém Štech nebo Antonín Matějček. Noví, mladí představitelé přináší odklon od původních metod práce zakladatelské generace Klubu a také kritizují pasivní protest.

Nově se Klub začal spolupodílet na řešení problémů, předkládat vlastní klubovní návrhy a vlastní expertizy, které byl zpracovávány v nově vytvořené technické komisi Klubu.¹⁶¹ V ní pracovali velmi nadějní mladí architekti: Josef Chochol, Antonín Engel, Pavel Janák a Bohumil Hübschmann.¹⁶²

K roku 1908 byly mezi členy Klubu tři generace architektů. Zástupce nejstarší generace architekt Josef Zítek, ale již roku 1909 umírá a jeho vliv prostřednictvím jeho díla, jeho žáků a jeho názorů, které zastával jako předseda Umělecké komise za časů asanace, byl tudíž jen malý.

V prvním desetiletí Klubu se výrazně prosazovali architekti narození ve druhé polovině 19. století. K nejvýznamnějším patřil profesor Jan Koula (1855-1919), mezi dalším pak nutno zmínit Josefa Sakaře (nar. 1856), Josefa Fantu (nar.

¹⁵⁸ BEČKOVÁ, K. Sto let Klubu Za starou Prahu v sedmi kapitolách., s. 54

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 44

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 54

¹⁶¹ Tamtéž, s. 45

¹⁶² PAVLÍK, M. Tvůrčí architekti mezi členy a funkcionáři Klubu Za starou Prahu. In BEČKOVÁ, K., et al. Sto let Klubu Za starou Prahu 1900-2000., s. 90

1856), Antonína Cechnera (nar. 1857), Rudolfa Kříženeckého (nar. 1861).¹⁶³ Rovněž nesmíme zapomenout na Osvalda Polívku (nar. 1859), Antonína Balšánka (nar. 1865) i Josefa Bertla (nar. 1866).

Do domácí rady Klubu byli roku 1904 zvoleni architekti Pavel Janák (nar. 1882), Antonín Engel (nar. 1879), Bohumil Hübschmann (nar. 1878) byl roku 1905 delegován spolkem Mánes, v roce 1907 Otakar Novotný (nar. 1880), Josef Chochol (nar. 1880) a v dalších letech před první světovou válkou také Alois Kubíček, Stanislav Sochor a další, řadovými členy byl kupř. také Josef Gočár.

Oporami Klubu se na dlouhá léta stali zejména Pavel Janák a Bohumil Hübschmann. Jejich návrhy pak Klub často prezentoval jako svůj oficiální názor, aniž by ovšem popíral jejich autorství.

Mezi mladou a starou generací Klubu se ale postupně začaly projevovat názorové rozdíly a konflikt byl neodvratný. Ideovým vůdcem mladé generace se stal Zdeněk Wirth, který byl celoživotním zastáncem a obhájcem názorů Aloise Riegla.^{164; 165}

15.5 Klub Za starou Prahu dnes

Klub si letos připomenul již sto deset let své existence. Hlavní náplň jeho činnosti je od jeho vzniku v podstatě stejná: „*Klub sleduje proměny města, vyjadřuje se k jednotlivým přestavbám či novostavbám v Praze a v případě ohrožení památek nebo historické tváře města činí vše pro jejich záchranu. V současné době čítá přes 1000 členů; v jeho čele stojí Domácí rada, složená převážně z historiků umění, architektů a urbanistů. Klub Za starou Prahu tak představuje spojení kulturní veřejnosti laické a odborné, kterou dohromady spojuje hlavní zájem – zachování jedinečného kulturního bohatství Prahy.*“¹⁶⁶

Současným sídlem Klubu je Juditina věž, menší z malostranských věží Karlova mostu. Periodikum, po kterém tak toužily první generace klubu, klubovní

¹⁶³ PAVLÍK, M. Tvůrčí architekti mezi členy a funkcionáři Klubu Za starou Prahu., s. 88

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 89

¹⁶⁵ Alois Riegel (1858-1905), rakouský historik umění, který roku 1903 přišel s novým pojetím památkové péče v Rakousku. V duchu jeho koncepce pak byla provedena reorganizace rakouské státní památkové péče. Cílem památkové péče má být podle něho památku zachovat pomocí konzervace.

¹⁶⁶ *Klub Za starou Prahu* [online]. [cit. 2010-06-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.zastarouprahu.cz/>>.

Věstník, začal být vydáván opět v roce 2000, poté, co bylo jeho vydávání v roce 1954 přerušeno.

16 Exkurz do památkové péče, ochrana památek a názory účastníků boje za starou Prahu

První snahy o územní ochranu historických měst, tedy nejen jednotlivých staveb, se objevily na začátku 90. let 19. století v prostředí Pražského klubu, předchůdci Klubu Za starou Prahu. Hlavní osobností Pražského klubu byl JUDr. Luboš Jeřábek.¹⁶⁷

„Důraz na zachování historické Prahy se začal projevovat jako široké občanské hnutí od poloviny devadesátých let minulého [devatenáctého] století jako reakce na uzákoněnou asanaci (1893) a bezohlednou stavebně podnikatelskou činnost. V čele hnutí za záchranu staré Prahy, které bylo nezávislé na úřední rakouské památkové péči, stála česká kulturní inteligence. Praha byla tehdy nazírána především jako kulturní dědictví. Její boření, byť pod heslem modernizace, bylo považováno za národní katastrofu.“¹⁶⁸

Tento přístup velmi hezky popisuje Luboš Jeřábek. Pražské památky nelze podle něj považovat pouze za kulturní majetek města, ale *„již vzhledem ku zvláštnímu postavení naší královské Prahy, tohoto jediného kulturního střediska národa československého po všechna minulá století, v němž veškerý duševní, umělecký, kulturní a i hmotný pokrok celého národa se zrcadlil a ku výrazu přicházel – sluší už památky její považovati za výsledek veškeré, v jediném centru tomto soustředěné duševní činnosti, a pokládati je tudíž i za společný, umělecký i kulturní majetek celého národa a všech jeho vrstev.“¹⁶⁹*

Jinde píše: *„slavné její [pražské] kulturní a historické památky, které jsou vzácným, rodinným takřka pokladem, jež celý národ staletým přičiněním a duševní prací předků svých složil v klín máti svojich měst, aby vysoko povznesl krásu její a majestát!“¹⁷⁰*

Ve stejném duchu mluví i Vilém Mrštík v manifestu Českému lidu! *„Praha není majetkem několika lidí, je majetkem nás všech a národ jediný v osobě každého jednotlivce má právo rozhodovati nad jejími osudy. [...] A národ náš má právo žádati, aby zachována byla ta stará Praha, ten skvoucí pomník naší dávné slávy, ten*

¹⁶⁷ HLOBIL, I.: Na základech konzervativní teorie české památkové péče., s. 13

¹⁶⁸ Cit. dle HLOBIL, I.: Na základech konzervativní teorie české památkové péče., s. 16

¹⁶⁹ Cit. dle JEŘÁBEK, L.: Boj proti starobylému rázu Prahy od století XVIII. až na naši dobu., s. 31

¹⁷⁰ Cit. dle JEŘÁBEK, L.: Pět let činnosti., s. 71

zářivý ideál, jež nosíme v srdcích a jež nás sílí a těší v trudných bojích přítomnosti.“¹⁷¹

A stejně tak se vyjadřuje i ve stati *Bestia Triumphans*: „*pobořiti kus Staré Prahy znamená doslovně zrovna tolik, jako spáliti několik svazků národních písní, v niveč obrátiti bohatství krásného musea, a zničiti celé kusy zbývající nám staré kultury [...]*“¹⁷²

Stará Praha neměla samozřejmě jen své příznivce. Jedním z těch, kteří stáli proti obráncům starobylého rázu Prahy, byl Jaroslav Hilbert. Časopis *Volné směry* uveřejnil jeho zamyšlení nad probíhající snahou o uchování starého vzhledu Prahy nazvané „*Stará Praha a Praha budoucí.*“¹⁷³ Jak sám uznává, jeho článek nepřináší nic nového, jediným jeho cílem bylo, „*abych se ozval proti zpátečnictví Staropražníků, a účelem, vysloviti to, co z mladších řad nikdo se neodvažuje.*“¹⁷⁴

Svůj despekt k obráncům vyjadřuje uprostřed popisu svých vizí o budoucím vzezření Prahy: „*Měla by konečně svá musea, kam uložila by svůj středověk, fotografie své matičkovosti, bakterie svého křesťanského ghetta, své státoprávní programy, mrtvé přísahy králů, ale především dobře preparovanou otázku staré Prahy. Mé přání pak by ještě bylo, abych ji tam viděl již dnes a s ní všechny její bojce a bojce ve skříních, kafrované a s údaji, kdy a kde byli zastřeleni.*“¹⁷⁵

Obdivuje Haussmannovu přestavbu Paříže, chválí její široké bulváry a prospekty, kudy proudí dostatek vzduchu, pochvaluje si s tím související rozmach stavebního ruchu a otevřenému prostoru přičítá i možnost rozletu ducha člověka.

„*Zcela opačného názoru jest ona vzácně zharmonisovaná společnost, jež se hlásí pamflety, manifesty, volebními plakáty i chutí na mandáty jako přátelstvo staré Prahy.*“¹⁷⁶

A v čem vidí důvody pro jejich nadšení? „*Věřím několika sentimentálním dobrákům, že jsou zamilováni do Židů; leč jsem přesvědčen, že padesát jiných z ochránců staré Prahy čerpalo svou lásku jen z odporu proti vládnoucí straně na radnici [...]* *Nechci však stopovati politiku hnutí, ale jdu na program otázky. A ten*

¹⁷¹ Cit. dle *Národní listy*. 5.4.1896, roč. 36, č. 95, s. 5

¹⁷² Cit. dle MRŠTÍK, V.: *Bestia triumphans.*, s. 16

¹⁷³ *Volné směry*, 1900, roč. 4, s. 62

¹⁷⁴ Cit. dle *Volné směry*, 1900, roč. 4, s. 69

¹⁷⁵ Cit. dílo, s. 66

¹⁷⁶ Cit. dílo, s. 66

*jest nutno rozbítí, neboť on jest zpátečnický.*¹⁷⁷ Proti novým požadavkům moderní doby lpí milovníci staré Prahy sveřepě na starých špinavých ulicích. *„Miluje malost, zbořeninu, špínu, středověk, ale především miluje zvyk. Jest usedlá, šosácká, úzká, nepokroková v tom směru, byť snad v jiném (ne všecka, chraň bůh!) byla pokrokovosti krásně prudké. Jest na jedno oko slepá. [...] Tato společnost provozuje cosi nanejvýš blízkého, nechávajíc lidi obývati nemocemi prolezlé domy, jen že ona si jejich vnější pitvornost zamilovala a jejich plesnivinu s chutí a efektem může malovati. A tak jest sobecká a tak jest nelidská.*¹⁷⁸

Přestože se již dlouho zmiňujeme o „staré Praze“ zatím jsme ho nijak neosvětlili. Proto dejme nyní slovo Zdeňku Wirthovi, který tento pojem náležitě přiblíží. *„Heslo ‚stará Praha‘, ražené asi před půl stoletím¹⁷⁹, je dnes sice velmi populární a v denním tisku i hovorech běžné, ale užívá se ho často falešně, bez porozumění a bohužel se ho i zneužívá proti poctivým snahám vyznavačů hnutí za starou Prahu.*¹⁸⁰ Zatímco pojem „starý“ znamená v různých prostředích různý časový údaj, je to tedy pojem relativní, při jeho využití pro popis města *„charakterisuje ne jednotné dílo, z jedné doby vyšlé, nebo v jedné době přestavěné, nýbrž určitý stav dobový, určitý dobový průřez stavebním organismem, v němž se sloučily několikeré vrstvy stáří¹⁸¹ [...] a ony jsou právě podkladem a zárukou toho, co nazýváme v starém městě malebným, pitoreskním, uměleckým. [...] Název starý pro město značí nám tedy jeho stav, dochovaný v určité době a nesoucí současně stopy všech proměn, které je zasáhly v dobrém i zlém smyslu v dobách minulých.*¹⁸²

Mezi faktory, které měnily obraz Prahy, zejména v negativním smyslu, počítá v první řadě přirozené chátrání budov, přírodní katastrofy, válečné konflikty a další zásahy rukou člověka. Na druhé straně uvádí snahy o udržení staršího stavu města. *„Nemůžeme ovšem mluvit až do druhé polovice XIX. století o jakémsi jednotném pojetí města jako celku, kterého je třeba dbáti a chrániti.*¹⁸³ Do počátku 19. století

¹⁷⁷ Cit. dle Volné směry, 1900, roč. 4, s. 66n

¹⁷⁸ Cit. dílo, s. 67

¹⁷⁹ Přednáška se konala v roce 1937.

¹⁸⁰ Cit. dle WIRTH, Z.: Stará Praha, s. 5

¹⁸¹ Cit. dílo, s. 7

¹⁸² Cit. dílo, s. 8

¹⁸³ Cit. dílo, s. 14

se město chápe „spíše jen jako historický významné středisko státní nebo národní a charakter památek nabývají v něm jenom nemnohé věci výlučné.“¹⁸⁴

„Takto se mění Praha do konce XVIII. stol. bez jakéhokoliv odporu, který by vyplýval z důvodů estetických a kulturně historických. Je-li jaký, plyne ze sobeckých důvodů osobních, náboženských nebo politických. [...] Teprve od konce XVIII. století vyvíjí se pozvolna vědomý odpor proti ničení staršího stavu města z důvodů, že jde o krásné architektury, o umělecký a historický dokument, o nenahraditelné hodnoty originální. Je v tom dlouhý vývoj od příbuzenství do dnešní doby a právě tímto vývojem tvoří se teprve obsah pojmu „staré Prahy“. Vývoj je v názorech, co je třeba v městech chrániti, v důvodech, proč se památky chrániti a v metodách, jak se chrániti [...]“¹⁸⁵

S počátky památkové péče nás seznamuje také Karel Chytil ve své přednášce, kterou pronesl na studentské schůzi v Karolinu: „Úsilí zachovati vynikající památky architektonické jest starého datum, a u nás první kroky v tom směru spadají do dob Chotkových. Již tehda, ba někde i dříve, hleděno v některých zemích zabrániti ničení starých památek zákonem, tak v Itálii i Francii. V této polovině říše dosud ku kodifikaci nějakého zákona se nedospělo, ač neúnavně se o to zasazuje rodák pražský Josef baron Helfert, předseda ústřední komise vídeňské pro zachování památek.“¹⁸⁶

V jiných zemích, kupříkladu v Uhrách, byli zákonodárci na tomto poli progresivnější, první návrhy zákona byly podány i v Itálii, ale v našich zemích bylo kvůli absenci jakýchkoliv zákonných opatření nutno upozorňovat veřejnost při každém necitlivém zásahu do starých částí města. „Pronášeny prosby, žádosti, protesty a projevy nevole, ale bez výsledku. [...] Debatováno o otázkách sem spadajících ve společnosti přátel Starožitností, ve Spolku architektů a inženýrů, v Klubu pražském i v Klubu Mladých. Časopisy odborné i umělecké: Český Časopis Historický, Method, Lumír, Rozhledy, Volné Směry přinášely články odborníků, umělců i literátů. Na právnícké stanovisko postavili se pp. Dr. L. Jeřábek a Dr. B.

¹⁸⁴ Cit. dle WIRTH, Z.: Stará Praha, s. 14

¹⁸⁵ Cit. dílo, s. 16

¹⁸⁶ Cit. dle CHYTIL, K.: O historickém a stavebním rázu Prahy., s. 20

*Franta, rada zemského výboru, ve svých vývodech, a i finančně věci dostalo se opory návrhy inženýra O. Materny.*¹⁸⁷

Ke slovu přichází opět Zdeněk Wirth. Romantismus přináší první náznaky zvýšeného zájmu o starší stavební památky, byť jednostranně zaměřuje svoji pozornost na památky středověké. Později dojdou ocenění i památky mladší, renesanční. *„V tu dobu je theorie vědomé ochrany památek ještě jen zájmem historiků a prakse zájmem techniků a jen občas vypne se tento zájem i do veřejnosti, kde má zprvu spíše politický ráz obrany české historické Prahy proti německým držitelům moci.*¹⁸⁸

I dlouhou dobu poté ale ztrácí Praha své staré stavební památky, aniž by se o to veřejnost nějak zajímala. Až když došly ocenění i další stavební slohy, pak začíná *„již uvědoměný kulturní boj, zatím jen několika jednotlivců. [...] Hnutí vyšlo z Pražského klubu z popudu Dr. Luboše Jeřábka v r. 1893 a jsouc intenzivně a obratně živeno manifestačními schůzemi, protesty, přednáškami i letákovou literaturou, vyústilo záhy v založení zvláštního spolku, našeho Klubu, v r. 1900. Tím se stává otázka ‚staré Prahy‘ záležitostí veřejného zájmu a od té doby jí býti nepřestává.*¹⁸⁹

¹⁸⁷ Cit. dle CHYTIL, K.: O historickém a stavebním rázu Prahy., s. 21

¹⁸⁸ Cit. dle WIRTH, Z.: Stará Praha, s. 17

¹⁸⁹ Cit. dílo, s. 19

17 Závěr

Boj za starou Prahu byl velmi zdlouhavou záležitostí a možno říci, že v pozměněné podobě je veden dodnes. Mnohé památky, které byly uchráněny před více jak sto lety, potřebují zastání i dnes. O tom, myslím, svědčí i fakt, že Klub Za starou Prahu nepřestal vykonávat svou funkci až do dnešních dnů.

Atmosféra, která předcházela jeho institucionalizaci, byla místy velmi vyhrocená. Její součástí však byli vždy lidé, kteří se nehodlali smířit s daným stavem věcí a kteří byli ochotni učinit kroky pro jeho změnu. Velké množství nejrůznějších pamfletů, manifestů, článků a reakcí mě přivedlo na myšlenku, zda by se i v dnešní době našlo tolik lidí ochotných veřejně vystoupit na podporu ochrany památek. Mám neblahý pocit, že dnes jsou podobné záležitosti veřejnosti celkem lhostejné. Napadlo mě, zda to nesouvisí s naší českou povahou příliš se neplést do věcí, které se nás bezprostředně netýkají, nevyvíjet příliš horlivou aktivitu. Na druhé straně asi to s námi nebude tak zlé, když si vzpomeneme na události, které jsou schopny vyprovokovat velké množství lidí k akci (kupř. nedávné vyjádření negativních postojů k různým politickým stranám). To je ale záležitost, která se dotýká života všech obyvatel, a tak je zcela pochopitelné, že vyjadřují svůj názor, v tomto konkrétním případě tedy nesouhlas.

V záležitostech ochrany památek a celkového rázu měst (a nemám teď na mysli žádné konkrétní město) je veřejnému protestu, pokud je nějaký, věnována nevelká pozornost. Z poslední doby mi tak neutkvěl v paměti žádný případ. Pro úplnost je nutno zmínit, že budova školy na Komenského náměstí v Praze Žižkově, byla zachována právě díky velké podpoře veřejnosti, ale tato událost je více jak 15 let stará, a tudíž mohla zůstat jen těžko v mé paměti zachována.

A to mě přivedlo k zamyšlení nad tím, co by se muselo stát, aby se veřejnost ohradila. Rekonstrukce Karlova mostu by mohla být jedním z těch zásahů do památky, která by mohla /měla zájem veřejnosti probudit. Ale kde nic, tu nic. Mnohé bylo zveřejněno, bylo zprovozněno mnoho internetových stránek, důležité kauzy jsou probírány v médiích, ale nějaký zájem veřejnosti ne a ne přijít. Když ani Karlův most není dostatečným impulzem pro vystoupení veřejnosti, původní otázka zní mnohem palčivěji. Co by mohlo sjednotit veřejnost ku protestu a je vůbec ještě

něco takového? Je pro nás otázka ochrany památek natolik zajímavá, aby se jí lidé zabývali?

V porovnání s tím, jak aktivně lidé přistupovali k zachování památek na konci devatenáctého století a v prvních nadšených letech existence Klubu, je náš postoj bohužel poněkud vlažný. Je to škoda a nezbývá než doufat, že příklad našich předků by mohl mít nějaký pozitivní vliv i na nás, jejich potomky.

18 Přehled použitých pramenů a literatury

Prameny

Archiv Klubu Za starou Prahu. Protokoly o schůzích „Domácí rady“ klubu „Za starou Prahu“. Kniha I. Protokol ustavující schůze „domácí rady“ dne 6. února 1900

Asanace král. hlavního města Prahy : (text zákona v příčině osvobození nových staveb a přestaveb od činžovní daně domovní a zákona o vyvlastnění za účelem regulace v asanačním obvodu). V Praze : Národní tiskárna a nakladatelstvo, 1893. 32 s. : 1 slož. mapa

FRIČ, Vojtěch. *Řeč J.U.Dra. Vojtěcha Friče : proslovená v II. řádné schůzi slavného sboru obecních starších král. hlavního města Prahy 6. dne měsíce února 1899 v příčině bourání domů na Staroměstském náměstí v Praze.* [s.l.] : [s.n.], [18??]. 5 s.

HERMAN, František. Dějiny "Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek" král. hlav. města Prahy. In HERAIN, Jan, et al. *Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy.* Svazek první. Praha : Tiskem "Politiky" závodu tiskařského a vydavatelského, 1904. s. 46-57.

CHYTIL, Karel. *O historickém a stavebním rázu Prahy.* Praha : Tiskem "Politiky", 1916. O historickém vývoji a rázu Prahy, s. 1-26.

JEŘÁBEK, Luboš. *Boj proti starobylému rázu Prahy od století XVIII. až na naši dobu.* Praha : Tiskem Edvarda Leschingra ve Vodičkově ul. č. 34, 1904. 31, iv s., 14 čb. vyobrazení.

JEŘÁBEK, Luboš. *Pět let činnosti pro myšlenku zachování starobylého a uměleckého rázu král. hl. města Prahy. : Pamětní spis o pracech a snahách "Pražského klubu" ve směru tom.* V Praze : Tiskem Národní tiskárny a nakladatelstva, 1899. 71 s. Přednášková knihovna, čís. 8

MRŠTÍK, Vilém. *Bestia triumphans.* Praha : Nákladem Rozhledů (Jos. Pelcla), 1897. 27 s. Dostupné také z WWW:
<<http://kramerius.mlp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=264>>.

ŠTĚRBA, Bohumil; JEŘÁBEK, Luboš; MRŠTÍK, Vilém. *Jednání manifestační a protestní schůze pražského lidu, konané dne 16. dubna 1899 na Žofíně.* Praha : František Kocourek, 1899. 29 s.

WIRTH, Zdeněk. *Stará Praha.* Praha : Klub za Starou Prahu, 1937. 19 s. Prémie členům Klubu za Starou Prahu v Praze. Předneseno 12. března 1936 jako závěr cyklu o uměleckém a stavebním vývoji Prahy, pořádaného Klubem za Starou Prahu a Kruhem pro pěstování dějin umění v Praze.

Periodika

Věstník obecní královského hlavního města Prahy : Rok 1894. Praha : Knihtiskárna "Politiky", 1894. 136 s.

Věstník obecní královského hlavního města Prahy : Rok 1896. Praha : Knihtiskárna "Politiky", 1897. 180 s.

Věstník obecní královského hlavního města Prahy : Rok 1897. Praha : Knihtiskárna "Politiky", 1898. 134 s.

Věstník obecní královského hlavního města Prahy : Rok 1898. Praha : Knihtiskárna "Politiky", 1899. 80 s.

Věstník obecní královského hlavního města Prahy : Rok 1899. Praha : Knihtiskárna "Politiky", 1900. 102 s.

Volné směry : měsíčník umělecký. Praha : Spolek Mánes, 1896-1897., ročník první., 584 s.

Volné směry : měsíčník umělecký. Praha : Spolek Mánes, 1897-1898., ročník druhý., 580 s.

Volné směry : měsíčník umělecký. Praha : Spolek Mánes, 1899., ročník třetí., 604 s.

Volné směry : měsíčník umělecký. Praha : Spolek Mánes, 1900., ročník čtvrtý., 274 s.

Zlatá Praha : Obrázkový časopis pro zábavu a poučení. Praha : J. Otto, 22. dubna 1887, Ročník IV., Číslo 22. 16 s.

Literatura

BEČKOVÁ, Kateřina. Asanace - zatracovaný i obdivovaný projekt obce Pražské : Příspěvek k dějinám pražské asanace. In HRŮZA, Jiří, et al. *Pražská asanace : K 100. výročí vydání asanačního zákona pro Prahu.* Praha : Muzeum hlavního města Prahy, 1993. s. 35-56. Acta Musei Pragensis, ISBN 80-85394-01-04, ISSN 0139-5998.

BEČKOVÁ, Kateřina. Sto let Klubu Za starou Prahu v sedmi kapitolách. In BEČKOVÁ, Kateřina, et al. *Sto let Klubu Za starou Prahu 1900-2000 : Jubilejní sborník.* Praha : Schola Ludus - Pragensia, 2000. s. 27-87. ISBN 80-902505-0-5.

BĚLINA, Pavel, et al. *Dějiny Prahy II. : Od sloučení pražských měst v roce 1784 do současnosti.* Vydání první. Praha - Litomyšl : Paseka, 1998. 565 s. ISBN 80-7185-143-4.

BLAŽÍČEK, Oldřich J., et al. *Slovník památkové péče*. První vydání. Praha : Sportovní a turistické nakladatelství, 1962. 239 s.

Finis Ghetto. *Zlatá Praha : Obrázkový časopis pro zábavu a poučení*. 22. dubna 1887, Ročník IV., Číslo 22., s. 350. Dostupný také z WWW:
<<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/handle/ABA001/6185218>>.

GIUSTINO, Cathleen M. Kultura a moc na konci 19. století : Boj o zachování starobylého rázu Prahy. přel. Petr Svobodný. *Dějiny a současnost*. 1995, Roč. 17, č. 5, s. 12-15. ISSN 0418-5129.

HLOBIL, Ivo. *Na základech konzervativní teorie české památkové péče : výbor z textů*. 1. vyd. Praha : Národní památkový ústav ; V Olomouci : Univerzita Palackého, 2008. 254 s. ISBN 978-80-87104-32-3

HYZLER, Josef. Společenské iniciativy ochrany památek v 19. století jako předpoklad vzniku Klubu Za starou Prahu. In BEČKOVÁ, Kateřina, et al. *Sto let Klubu Za starou Prahu 1900-2000 : Jubilejní sborník*. Praha : Schola Ludus-Pragensia, 2000. s. 23-26. ISBN 80-902505-0-5.

CHYTIL, Karel. Feuilleton : Před proměnou staré Prahy. *Národní listy*. 18. března 1893, Ročník XXXIII., Číslo 77., s. 1.

K regulování Josefova. *Národní listy*. 15. ledna 1887, Ročník XXVII., Číslo 14., s. 2. Dostupný také z WWW:
<<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/handle/ABA001/9444090>>

LENDEROVÁ, Milena. *Zdenka Braunerová*. Praha : Mladá fronta, 2000. 230 s., [24] s. obr. příl. ISBN 80-204-0868-1.

Manifestační schůze pro starou Prahu. *Národní listy*. 17. dubna 1899, Ročník XXXIX., Číslo 106., s. 1-2.

MATERNA, Otakar. O provedení assanace v Praze. *Národní listy*. 22. dubna 1893, Ročník XXXIII., Číslo 111., s. 3.

MRŠTÍK, Vilém; KAMPER, Jaroslav; HLADÍK, Václav. Českému lidu!. *Národní listy*. 5. dubna 1896, Ročník XXXVI., Číslo 95., s. 5 .

MRŠTÍK, Vilém. Feuilleton : Studentstvu. *Lumír : časopis zábavný a poučný*. 1898, 27, 4, s. 46-47. [cit. 2010-04-21] Dostupný také z WWW:
<<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LumirIII/27.1898-1899/4>>.

O regulaci Josefova a Starého města. *Národní listy*. 17. února 1887, Ročník XXVII., Číslo 47., s. 5. Dostupný také z WWW:
<<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/handle/ABA001/9447997>>.

PAVLÍK, Milan. Tvůrčí architekti mezi členy a funkcionáři Klubu Za starou Prahu. In BEČKOVÁ, Kateřina, et al. *Sto let Klubu Za starou Prahu 1900-2000 : Jubilejní sborník*. Praha : Schola Ludus - Pragensia, 2000. s. 88-92. ISBN 80-902505-0-5.

Před velkým úkolem. *Národní listy*. 22. února 1893, Ročník XXXIII., Číslo 53., s. 1.

Stavební úřad pražský proti zachování domů č.p. 931-933 na Staroměstském náměstí. *Národní listy*. 11. ledna 1899, Ročník XXXIX, Číslo 11, s. 2-3.

Studentstvo pro zachování starého rázu Prahy. *Národní listy*. 28. listopadu 1898, Ročník XXXVIII., Číslo 328., s. 2.

TYRŠOVÁ, Renata. K regulaci Starého města a Josefova. *Národní listy*. 25. března 1887, Ročník , Číslo 83., s. 9. Dostupný také z WWW: <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/handle/ABA001/9449220>>.

Veřejná schůze lidu staroměstským klubem občanským. *Národní listy*. 8. dubna 1893, Ročník XXXIII, Číslo 97, s. 2-3.

VOLAVKOVÁ, Hana. *Zmizelá Praha : Židovské město pražské*. sv. III. Praha - Litomyšl : Paseka, 2002. 149 s. 73 černobílých vyobrazení. ISBN 80-7185-520-0.

VOLAVKOVÁ, Hana. *Židovské město pražské*. Vydání první. Praha : Sportovní a turistické nakladatelství, 1959. 51 s.

Vyznamenané plány na regulování Josefova a části Starého města. *Národní listy*. 23. února 1887, Ročník XXVII., Číslo 53., s. 2. Dostupný také z WWW: <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/handle/ABA001/9448226>>.

WIRTH, Zdeněk. Zachování a ochrana historických a uměleckých památek : Vývoj otázky v 19. století. *Český časopis historický*. 1.11. 1907, XIII, 4, s. 402-412.

Internetové zdroje

Klub Za starou Prahu [online]. [cit. 2010-06-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.zastarouprahu.cz/>>.

19 Anotace

Cílem práce „Klub Za starou Prahu a okolnosti vedoucí k jeho vzniku (1893-1900)“ je zachytit atmosféru, ve které se rodila idea ochrany památek a zásadní momenty, jež posléze vyústily v založení Klubu Za starou Prahu. Jeho vznikem 28. ledna 1900 je práce de facto završena. Hlavní zájem je soustředěn na asanaci a následnou reakci na její provádění.

Zvýšený zájem o ochranu památek přinesl urbanistický vývoj v centru Prahy na konci 19. století, kdy bylo na základě tzv. asanačního zákona přikročeno k zásahům, jež měly přispět ke zlepšení zdravotních podmínek v bývalém židovském ghettu, Josefově a v přilehlých částí Starého Města pražského. Mizející pražská zástavba výrazně přispěla k tomu, že se milovníci staré Prahy nakonec stmelili a hnutí za její záchranu institucionalizovali.

20 Klíčová slova

- * Praha (Česko)
- * asanace
- * Josefov (Praha)
- * Staré Město (Praha)
- * Klub Za starou Prahu
- * občanská sdružení Praha
- * spolky Praha
- * památková péče Česko
- * ochrana kulturních památek
- * urbanismus Praha
- * architektura Praha
- * stavební památky Praha
- * městská samospráva

21 Annotation

The point of my bachelor thesis “The Society for Old Prague and Circumstances Leading to its Creation (1893-1900)” was to describe an atmosphere in which an idea of a protection of cultural heritage had been formed as well as the most important moments that afterwards lead to the creation of "The Society for Old Prague". 28th January 1900 was the date of The Society's foundation and this date also closes my thesis.

Interest in the protection of cultural heritage was awakened by building developments in the centre of Prague in the late 19th century. A new rule governing an urban renewal had been issued in order to improve living conditions in the centre of the city, both in the former Jewish Town, Josefov, and in the nearby parts of the Old Town. The disappearance of some buildings greatly disturbed those who loved Old Prague and because of that a cultural heritage protection movement was formalised.

22 Key words

- * Prague (Czech Republic)
- * Urban renewal
- * Josefov (Jewish Town, Prague)
- * Old Town (Prague)
- * Society for Old Prague
- * Civil corporations (Prague)
- * Associations (Prague)
- * Care of the historical monuments (Czech Republic)
- * Protection of the cultural heritage
- * Urbanism (Prague)
- * Architecture (Prague)
- * Building monuments (Prague)
- * Municipal government

23 Přílohy

Příloha č. 1. „Finis Ghetto“ vítězný návrh na regulaci Josefova

Zdroj: *Zlatá Praha : Obrázkový časopis pro zábavu a poučení*. 22. dubna 1887, Ročník IV., Číslo 22., s. 348. Dostupný také z WWW: <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/handle/ABA001/6185216>>

